

FRAMTIDENS BARNBIBLIOTEK

Verksamhet och visioner

Helena Pahlmblad
Pernilla Ulmius

Examensarbete (20 poäng) för magisterexamen i Biblioteks- och informationsvetenskap vid
Lunds universitet.
Handledare: Birgitta Olander
BIVILs skriftserie 2005:19
ISSN 1401-2375

© Lunds universitet. Biblioteks- och informationsvetenskap 2005.

Title

Children's libraries – Theories and visions of the future

Abstract

The aim of this Master's thesis is to examine the theories and visions of five futuristic projects at children's libraries in Sweden and Denmark to investigate if these projects have approaches that are significantly different from today's best practices of the libraries and the current theories behind the children's sections.

More specific questions are also asked:

Are the projects taking advantage of the children's perspective or is it the adult vision of children's needs that is governing?

Are the projects promoting collaborations with other actors, thereby facilitating a future development of the children's library by others than librarians?

The comparisons reveal that new methods and tools are being developed, while the traditional ambitions and views on children and children's needs are essentially unchanged. The role of the library as a social room and meeting place has increased, while its role as a place for finding and transferring information has been challenged by Internet and home computers. The library can still compete as a public place offering relevant contents and assistance by attentive, well-educated adults.

In conclusion, the futuristic projects are expected to promote greater variations between children's libraries, by presenting literature, media and information in many different and more innovative ways. Such greater diversity and multiplicity would allow the libraries to market themselves with a clearer message in order to compete with other (commercial) activities for children.

Keywords

Barnbibliotek; Sverige; Danmark; Barnbibliotek – Sverige; barnkultur; barnverksamhet; barn och böcker; children's libraries; children's library service;

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Inledning	2
Framtidens barnbibliotek?	2
Syfte och frågeställningar	4
Urval och metod.....	4
Disposition	5
Tidigare forskning.....	7
Barnbiblioteksverksamheten i Sverige och Danmark	12
Barnbiblioteken i Sverige	12
Barnbiblioteken i Danmark.....	16
Sammanfattning	18
Synen på barn	20
Barns fritidsläsning	20
Barnbibliotekets lokaler	21
Barnkultur	24
Betydelsefulla pedagogiska riktningar.....	26
Ellen Key	27
Jean Piaget	27
Maria Montessori.....	28
John Dewey.....	29
Waldorfpedagogiken.....	29
Célestin Freinet.....	30
Reggio Emilia	30
Howard Gardner	31
Den musiska människan	33
Projektöversikt	34
Rum för barn	34
2020 Mars Express.....	36
Børnebiblioteket som eksperimentarium	38
Det musiske børnebibliotek	41
Det interaktive børnebibliotek	44
Övriga nordiska projekt i urval	45
Nye Deichmanske	45
Den 7.Himmel.....	47
Hissa segel och bygga vindskydd	47
Analys och diskussion	49
Teorier och metoder	49
Barnperspektivet	51
Andra aktörer	53
Slutsatser	57
Litteraturförteckning.....	59
Bilaga 1	66
Barnbibliotekets målsättning	66
Bilaga 2	67
På barns och ungdomars villkor.....	67

Inledning

Framtidens barnbibliotek?

Barnbibliotek eller barnavdelningar på folkbibliotek har funnits i mer än hundra år. Under dessa år har barnbiblioteket formats av tidsandan och olika teorier om vad ett bibliotek bör innehålla.

”Barnbiblioteken är präktiga, rättrådiga och tungfotade, alltså långtifrån de hållningar som dominerar bland barnen”, skriver Sven Nilsson, tidigare chef för Malmö stadsbibliotek, i artikeln *Barn, tweens och bibliotek* (Nilsson 2005, s. 59). Han ställer sig i texten frågan om biblioteken har gett upp kampen. Barns vardag präglas av mångfald och tillgänglighet. Det som kännetecknar deras verklighet är valfrihet, omedelbarhet, interaktivitet, skeptisk hållning, uppkoppling, esteticering, formgivning, expressivitet samt avsaknad av barriärer och friktion. Nilsson refererar till en internationell studie, *Brandchild. Remarkable insights into the minds of today's global kids and their relationships with brands* av Martin Lindstrom och Patricia B Reynolds, som visar att drömmar hos barn mellan 9 och 12 år utspelas inom områdena stabilitet, humor, fruktan, mästerskap, fantasi och kärlek: ”Barn och unga önskar sig en stabil grund, men allt annat är flytande, öppet, obegränsat och möjligt att utforska. Möjligheterna finns men också fruktan för misslyckande, förlust och övergivenhet.” (ibid.)

Sven Nilsson menar att barn och unga har en mängd arenor och uttryck som de använder sig av för att skapa och iscensätta sin identitet. Detta sker genom berättelser, musik, dans, mat, kläder, val av kamrater, val av platser att uppsöka och vistas på, virtuella mötesplatser, SMS, mobilchatt och så vidare. Nätet och mobiltelefonen är en självklar inramning av ungas vardag, menar Nilsson, och frågar sig hur barnbiblioteken hanterar dessa förhållanden:

Kan de möta dagens sofistikerade och krävande barn på samtida villkor? Eller infantiliseras och institutionaliserar barnbiblioteken, dvs. blir platser för de minsta barnen och grupper av förskolebarn som går dit med personalen? (...) Det som de (barnen, vår anm) väntar sig att finna på marknaden och bland kompisarna väntar de sig också att finna i biblioteken. Annars blir det värst för biblioteken; de unga spiller inte mycket kraft eller uppmärksamhet på det som inte stämmer för dem.

(Nilsson 2005, s 59.)

På ytan verkar det inte finnas något att oroa sig för, fastslår Nilsson, och anger att 88 procent av barnen mellan 3 och 8 år har varit på biblioteket det senaste året, och ännu fler bland dem i åldrarna 9 till 12. Däremot minskar lästiden. På tjugo år har det skett en

halvering av lästiden bland de mindre barnen. (ibid.) Kärlek, fantasi, mästerskap och humor låter som spännande utgångspunkter för bibliotekstänkandet. ”Skulle man kunna tänka sig att se nya möjligheter i den nya kultursituation som råder?” skriver Nilsson. Om biblioteken vill spela en roll i barnens och de ungas liv måste de ges tillgång till flera av de expressiva uttrycksformer som de använder i identitetsbyggandet, menar han. (ibid.)

Med detta och liknande resonemang som bakgrund blev vi intresserade av att undersöka vad som pågår just nu på barnbiblioteksområdet. Efter diverse sökningar på begreppet ”framtidens barnbibliotek”, såg vi att det pågick ett antal projekt i både Sverige och Danmark med barnbiblioteksverksamhet i fokus. Projekten påstår sig på ett eller annat vis vara nytänkande eller framtidsorienterade. Men skiljer de sig egentligen från den barnbiblioteksverksamhet som både svenskar och danskar känner sedan hundra år tillbaka?

I Stockholm öppnar under hösten 2005 ett barnbibliotek på Kulturhusets *Rum för barn* (www.kulturhuset.se). Pressmeddelandet från Kulturhuset hävdar att det nya biblioteket är ett barninriktat bibliotek som enbart tar hänsyn till barns behov. Detta skulle bland annat innebära att ”barns sätt att tänka och ställa frågor avgör hur böckerna är sorterade, möbleringen anpassas efter barns behov av rörelse och motoriska utmaningar, leken ska fungera som en väg till böckerna” samt att ”böckernas magi visualiseras i rummet genom inredning och möbler som möter barnens alla sinnen och intelligenser.” (*Pressmeddelande: Drömbibliotek för barn blir verklighet*, Elektronisk)

Tre länsbibliotek i södra Sverige samarbetar i ett projekt kallat *2020 Mars Express* (www.2020marsexpress.se). Projektets webbsida beskriver att man genom en kraftfull gemensam insats arbetar för nytänkande i barn- och ungdomsbiblioteket. Deltagarna vill i projektet bland annat arbeta fram förslag på nya biblioteksmiljöer, utmana det konventionella barnbiblioteket och uppmuntra till nya samverkansformer för biblioteken. På en ”framtidsspanande kickoff” i Göteborg i januari 2005 bjöds det in en rad gästföreläsare för att få inspiration till vad morgondagens barnbibliotek kan komma att innebära. Föreläsarna var exempelvis innovations- och kreativitetsforskare, framtidsforskare, trendanalytiker och museichefer.

I grannlandet Danmark pågår ett antal liknande projekt. Frederikshavns bibliotek och Hjørrings bibliotek samarbetar i ett treårigt projekt kallat *Børnebiblioteket som eksperimentarium* (www.eksp.dk). Projektet syftar till att barnbibliotekets utbud ska komma att upplevas på ett mer konkret och sinnligt sätt. Inspiration har hämtats bland annat från museiverksamheter. På barnbiblioteket i Vejle har man allierat sig med reklamfolk och arkitekter för att skapa vad man kallar för *Det musiske børnebibliotek* (www.vejlebib.dk). I projektet vill man skapa en miljö där tankemönster kan brytas och göra barnen mer mottagliga för nya sätt att tänka. Århus Kommunes Biblioteker har påbörjat ett tvärvetenskapligt forskningsprojekt som med avstamp i barnkulturen vill ta reda på hur framtidens barnbibliotek kan se ut. Projektet kallas *Det interaktive børnebibliotek* (www.aakb.dk).

I Oslo planeras ett nytt huvudbibliotek, som kommer att utformas som en ”upplevelsearena”. Även detta biblioteksprojekt kommer vi att ta upp i vår genomgång då det är synnerligen framtidsorienterat och utmärker sig genom sin vilja att konkurrera

på marknaden. Detta projekt samt projekten *Den 7.Himmel* och *Hissa segel och bygga vindskydd* presenteras under rubriken "Övriga nordiska projekt i urval" .

Vad innebär dessa projekt för barnbiblioteksverksamheten i framtiden? Kanske håller syftet med och förhållningssättet på barnbibliotek och barnavdelningar på att förändras. Trots att många av bibliotekens barnaktiviteter som exempelvis sagostunden inte ser ut som om de förändrats sedan 1920-talet, så har samhället ändrat karaktär och därmed har biblioteken fått besökare med andra förutsättningar, behov och förväntningar. Att barnbiblioteken förändras och inte stagnerar är viktigt och nödvändigt, men det måste även betraktas som väsentligt att inte tappa bort värden som till exempel lustfyllda möten med litteratur samt att tillvarata biblioteket som rofylld plats.

Genom att undersöka huvudsakligen fem projekt i Sverige och Danmark vill vi kartlägga visioner, tankar, idéer och teorier inom dessa projekt. För att bilda oss en uppfattning om hur barnbiblioteksverksamheten har utformats fram till nu fördjupar vi oss i litteratur om barnbibliotek. Dessutom har vi studerat teorier och metoder som lett fram till barnavdelningarna så som de ser ut idag.

Syfte och frågeställningar

Syftet med uppsatsen är att studera teorierna och visionerna hos fem framtidsinriktade barnbiblioteksprojekt för att undersöka om de visar på en utformning och ett förhållningssätt som väsentligen skiljer sig från dagens barnbiblioteksverksamhet.

För att nå detta syfte kommer vi att ställa följande frågor till materialet:

Genom vilka teorier och metoder försöker man i de undersökta projekten forma morgondagens barnbibliotek, och skiljer de sig från de idéer som format dagens barnbibliotek?

Tar man tillvara barnperspektivet i de olika projekten eller är det vuxnas föreställningar om barns behov som styr?

Främjar de undersökta projekten samarbete med andra aktörer, och leder detta i så fall till att andra än bibliotekarier kan komma att utveckla barnbiblioteksverksamheten framöver?

Urval och metod

Enligt *FN:s konvention om barnets rättigheter* är barn varje människa som är under 18 år (*Convention on The Rights of the Child*, 1990). Det känns som en något för vid definition när det gäller barnbiblioteksverksamheten som vi undersöker. Med barnbibliotek menar vi därför den del av biblioteksverksamheten som vänder sig till individer mellan 0 och 12 år.

Vi avser att undersöka följande pågående projekt i Sverige och Danmark: Det svenska projektet *2020 Mars Express, Rum för barn* på Kulturhuset i Stockholm,

Børnebiblioteket som eksperimentarium på Frederikshavn Bibliotek, *Det interaktive børnebibliotek* i Århus samt *Det musiske børnebibliotek* i Vejle.

De olika projekten befinner sig utvecklingsmässigt och idémässigt i olika stadier, varför vi med det framtida barnbiblioteket syftar både på de barnbibliotek som idag utformas med framtiden i åtanke samt de visioner som finns avseende barnbibliotekens utveckling de kommande åren.

Vi har valt att göra en litteraturstudie för att få överblick över såväl tidigare som nutida tankegångar kring utformningen av barnbiblioteksverksamhet. Litteraturen vi har tagit del av behandlar den historiska utvecklingen i Sverige och Danmark gällande barnbibliotek, olika pedagogiska inriktningar, synen på barn i bibliotek, den rumsliga utformningen av barnavdelningar samt aktiviteter för barn på bibliotek. Detta lägger grunden till vår studie av de pågående projekten och hur utformningen av det framtida barnbiblioteket gestaltas i dessa.

Vidare studerar och kategoriserar vi källmaterial angående de olika projekten. Dokumentstudierna omfattar bland annat projektbeskrivningar, ansökningar, marknadsföringsmaterial samt de olika projektens webbplatser. Källmaterialet kompletteras med skriftlig korrespondens via e-post med projektansvariga.

Mängden källmaterial vi fått tillgång till har varierat kraftigt mellan de olika projekten. Rum för barn på Kulturhuset i Stockholm valde att inte sända några dokument till oss med hänvisning till tidsbrist och osäkerhet avseende vad man skulle kunna lämna ut. Således har vi endast utgått från informationen på Rum för barns webbplats, tidningsartiklar samt ansökan om bidrag och beslutsmeddelande som vi med hjälp av offentlighetsprincipen kunde begära ut från Statens Kulturråd, Avdelningen för litteratur och bibliotek.

Vi använder oss av begreppet ”barnperspektiv” i betydelsen att barnen själva har fått vara med och påverka den biblioteksverksamhet som vänder sig till deras åldersgrupp. Detta är dessutom den första punkten i Svensk Biblioteksförnings rekommendationer för folkbibliotekens barn- och ungdomsverksamhet *På barns och ungdomars villkor* (Bilaga 2): ”Barnperspektivet ska vara utgångspunkten för biblioteket. Barns och ungdomars egna behov ska vara vägledande för verksamheten. De ska kunna påverka denna och de ska erbjudas möjligheter att uttrycka sig i biblioteket”.

Disposition

För att ge en inblick i barnbiblioteksvärlden av idag presenteras först en forskningsöversikt som belyser olika tankegångar om barnbibliotek samt texter som skrivits om barnbiblioteksverksamhet de senaste fem åren. Därefter följer en redogörelse av Sveriges och Danmarks barnbibliotekshistoria. Denna är väsentlig om man vill skapa sig en bild av hur barnbiblioteksverksamheten har sett ut sedan sekelskiftet 1800 – 1900 och fram till våra dagar.

Barnbibliotekets utformning och dess uppdrag har varierat under åren, bland annat genom att samhället genom årtiondena utvecklat sin syn på barn och barns läsning.

Följande kapitel heter således "Synen på barn" och innehåller tendenser och trender som påverkat barnavdelningarna under 1900-talet och under våra dagar. Nöjesläsning för barn ses idag som ett verktyg för barnens språkutveckling och förståelse av omvärlden, men det har inte alltid varit så. Under rubriken "Synen på barn" tar vi upp barns fritidsläsning, hur barnbibliotekets lokaler har utformats efter olika pedagogiska idéer och samhällstrender samt begreppet barnkultur. Därefter följer en presentation av pedagogiska riktningar som varit av historisk betydelse både för barnbibliotekens framväxt och för de olika projekten i vår undersökning.

Tyngdpunkten i vår undersökning är fem pågående barnbiblioteksprojekt i Sverige och Danmark som menar sig vara framtidsorienterade. Dessa projekt presenteras i kapitlet "Projektöversikt". I korta drag beskrivs även ett fåtal andra nordiska projekt som vi anser ha betydelse för barnbiblioteksutvecklingen idag. Analysen som följer belyser de olika projekten med utgångspunkt i våra frågeställningar. Här vill vi ge en bild av hur utvecklingen mot framtidens barnbibliotek ser ut. Under rubriken "Slutsatser" återknyter vi till syftet med uppsatsen och sammanfattar diskussionen.

Tidigare forskning

Vi kommer nedan att presentera ett antal magisteruppsatser och artiklar som har publicerats de senaste fem åren för att ge en inblick i de tankegångar kring barnbibliotek som är aktuella idag.

I en publikation med titeln *Det osamtidiga biblioteket?: Bibliotek och medier i barnperspektiv* från 2001 diskuterar Kerstin Rydsjö, universitetsadjunkt vid Bibliotekshögskolan i Borås, om det existerar en så kallad osamtidighet mellan barn och bibliotek i dagens samhälle. Hennes forskningsfråga har formulerats utifrån de olika bilder som hon anser finns av hur barn i Sverige använder sig av bibliotek. Statistiken, menar Rydsjö, ger en bild av att barn i "mellanåldern" är särskilt flitiga biblioteksbesökare. Samtidigt existerar parallellt bilden av barn som inte längre läser. En tredje bild, den av att barn sällan besöker biblioteket på sin fritid, förmedlas av barnbibliotekarierna. Utifrån ett urval texter om folkbibliotekens roller och utmaningar diskuterar Rydsjö det hon kallar osamtidighet och som hon menar hänger samman med hur förändringar i samtiden uppfattas och tolkas, i detta fall hur biblioteket och besökarna kan göra olika tolkningar av vilken roll biblioteket ska spela i barnens vardag (Rydsjö 2001).

Med begreppet osamtidighet som röd tråd redogör Rydsjö för folkbibliotekets uppgifter som de framstår i ett antal biblioteksstudier med institutionsperspektiv. I denna genomgång ges en bild av biblioteket som en plats som tillmäts stor betydelse i människors vardagsliv. Den uppgift för barnbiblioteket som främst lyfts fram av både användare och bibliotek i de studier hon tagit del av är den som stöd för läsande. Här kan Rydsjö emellertid inte finna stöd för sin teori om en existerande osamtidighet mellan bibliotek och besökare. Men hon påpekar att det inte egentligen är barn som är informanter i de olika studierna utan föräldrar och andra vuxna som uttalar sig om barns behov.

Rydsjö går vidare genom att med utgångspunkt i danska och svenska publikationer försöka skapa en bild av vilka utmaningar barnbiblioteken anses stå inför och vilka skillnader som finns i de båda ländernas biblioteksutveckling. Hon refererar här bland annat till en dansk kvalitativ användarstudie där forskare dragit slutsatsen att mångfalden av funktioner och medier samt bredden i urvalet är det som garanterar att biblioteket uppfattas som en plats för alla. Detta utgör i sin tur ett vägande argument mot den alltför ensidiga fokusering på IT-utvecklingen som de menar är förhärskande i den interna danska biblioteksdebatten. Samma studie visar enligt Rydsjö att danska föräldrar uppfattar barnbiblioteket som ett "uppfostrande frirum". Med detta menas att barnen uppskattar att vara på biblioteket och att kunna göra vad de vill, men att föräldrarna samtidigt erfar ett uppfostrande värde i bibliotekets grundläggande

funktioner, att stimulera till läsning och fördjupning. Rydsjös läsning av dokument rörande barnbibliotekens roller i de båda länderna visar att de svenska barnbibliotekens nära koppling till skolan gör att dess pedagogiska uppgifter överbetonas samtidigt som de barnkulturella uppgifterna kommer i skymundan. I Danmark är rollerna mer åtskilda och de ansvariga drar åt samma håll trots att de har olika uppdrag. Rydsjös slutsats blir att medan det i Danmark har varit medieutveckling och utveckling av barns tolkningskompetenser som har framstått som stora utmaningar har det i Sverige främst fokuserats på barns läsning av skönlitteratur samt tillgången till bibliotek för lärande. Detta fokus etablerades delvis i och med publiceringen av rapporten *Barnbokens ställning* från Statens kulturråd 1996, som gjorde barns läsning till en kritisk fråga och delvis skymde de nya utmaningar som multimedieutvecklingen innebar (Rydsjö 2001).

Rydsjö argumenterar i sin text för att medierna är viktiga resurser för barn, i deras vardagskultur och i deras meningsskapande. Om man vill betrakta barnen som aktiva aktörer i en egen värld måste man även betrakta dem som aktiva aktörer i förhållande till medierna menar Rydsjö. Biblioteken måste följaktligen förhålla sig till barns förändrade användning av medier på sin fritid och söka förstå fascinationen, lära känna utbudet och utveckla en medieöverskridande förmedling. Som en kommentar till barns ökade medieanvändning frågar sig Rydsjö om det kanske är berättelse och genre som är viktiga i förhållande till barnen, och att medieformen spelar mindre roll.

Barn har både gemensamma erfarenheter, som har med generation, globalisering och medialisering att göra, och specifika, som är beroende av kontexten, deras specifika livsvärld. Det finns med andra ord inte ett barnperspektiv utan många, och att se på bibliotek ur barnperspektiv förutsätter lokala, kontextbundna studier. Sådana kan visserligen inte ge representativ kunskap om barns biblioteksanvändning men kan förhoppningsvis hjälpa biblioteks- och informationsvetaren till djupare förståelse av vad och hur barn uppfattar och uppskattar (eller förkastar) av det bibliotek erbjuder.

(Rydsjö 2001, s. 10)

I denna avslutande kommentar kommer Rydsjö tillbaka till en eventuell osamtidighet mellan barn och bibliotek, mellan vad barn och bibliotek förväntar sig och vill ha av biblioteket. Rydsjö hänvisar bland annat till Martin Woodhead, professor i Childhood Studies vid Open University i Storbritannien. Woodhead menar att det i ett samhälles utsagor om barns behov ofta finns en underförstådd konsensus om vad som är bra för barn, vilka de önskvärda målen är och hur de ska uppnås. Rydsjö anser att biblioteken istället för att tala om barns behov som någonting generellt, borde utgå från barns kulturella utvecklingsuppgifter och från FN:s konvention om barnets rättigheter. (ibid.)

I debattinlägget *Barnbibliotek på 2000-talet – relik eller levande kultur?* diskuterar Detlef Barkanowitz som är bibliotekskonsulent på Norrbottens länsbibliotek och Maria Törnfeldt, länsbibliotekarie i Uppsala, bibliotekens möjligheter att nå ut till läsarna samt barnbibliotekariernas arbetssituation. De ställer sig frågan om man vågar prioritera barnen. Författarna framhåller att barnbibliotekarier ofta arbetar i informationsdiskarna för vuxna samtidigt som de kämpar ensamma med barnverksamheten på biblioteken. Servicen för vuxna ses oftast som allas angelägenhet medan barnavdelningarna sköts av enbart barnbibliotekarierna. Det krävs mycket förberedelse för ett bra barnbiblioteksarbete, något som betonas i artikeln. Barnbibliotekarierna behöver dels hålla sig inlästa på samtida barnlitteratur, dels utveckla kontakter med andra som

arbetar med barn, till exempel barnomsorgspersonal, lärare och föräldrar. Artikeln är en uppmaning till att uppmärksamma den aktuella arbetssituationen för barnbibliotekarier och deras arbete på biblioteken (Barkanowitz, Törnfeldt 1999).

Barkanowitz vidareutvecklar tankarna på barnbibliotekariens arbetsuppgifter i artikeln *Barnbibliotekarie.nu*. Artikeln ifrågasätter varför dagens barnbiblioteksverksamhet inte problematiseras i högre utsträckning när det visat sig att barns läsning och tillgång till böcker minskat. Nedskärningar har ofta drabbat barnverksamheten på biblioteken och detta, menar Barkanowitz, har lett till att nätverk som tidigare funnits gentemot olika förmedlare slagits sönder. Barnbibliotekariens arbetsuppgifter har på många håll reducerats till att mest ge allmän service. Tid för eftertanke, utvärdering och visioner har det sällan funnits utrymme åt och detta utarmar verksamheten. Barkanowitz framhåller vikten av att ge barnbibliotekarierna möjligheter att dels fundera över och problematisera vilka mål man arbetar emot, dels utvärdera och se över hur man ska prioritera. Författaren efterlyser ett starkare barnperspektiv inom den verksamhet man bedriver. Den nya informationstekniken borde till exempel, enligt honom, beredas större plats på bibliotekens barnavdelningar (Barkanowitz 2002).

Ofelia Graah-Hagelbäck konstaterar i sin magisteruppsats *Svenska barnbibliotekets utveckling – En jämförelse mellan sekelskiftet 1900 och sekelskiftet 2000*, att utvecklingen på barnbiblioteksområdet har gått mycket långsamt och att det har varit en mödosam väg att uppnå det som idag är våra barn- och ungdomsavdelningar. Hon skriver i sin sammanfattning att en skillnad från till exempel 1970-talets barnavdelningar är att man idag inte har lika mycket uppsökande verksamhet utan att fokus nu ligger på att barnen så snabbt som möjligt ska känna sig hemma i biblioteksmiljön och självmant komma till biblioteket för att använda sig av bibliotekets tjänster. Målsättningen för dagens barnbibliotek är enligt författaren att barnen ska vara en prioriterad målgrupp och att de ska erbjudas ett gediget medie- och programutbud, allt för att väcka deras läsintresse och läsglädje (Graah-Hagelbäck 2003).

De skillnader som finns mellan det förra och det senaste sekelskiftet beror mycket på att synen på barn har förändrats, i grunden är strävan efter att väcka barnens intresse för böcker och läsning emellertid densamma. Enligt Graah-Hagelbäck vänder man sig i dagens verksamhet direkt till barnen och överlåter i större utsträckning åt barnen själva att välja vad de vill läsa. Man går inte längre omvägen via föräldrarna för att nå barnen. Författaren kommer också i sin uppsats fram till att olika pedagogers påverkan på barnbibliotekets verksamhet har varit stor. En betydelsefull skillnad som vuxit fram under de senaste decennierna är att bibliotekarierna idag konkurrerar med en uppsjö fritidsverksamheter och fritidssysselsättningar som riktar sig till barn och ungdomar. Biblioteken måste som aldrig förr ”sälja in” sin verksamhet hos barnen. Detta har bland annat lett till uppluckrandet av vad man tillhandahåller för slags litteratur på barnavdelningarna. Man erbjuder idag även böcker som för några decennier hade betraktas som skräplitteratur. Biblioteken har inte råd att vara uppfostrande på samma sätt som under till exempel 1970-talet. Mycket har emellertid varit sig likt under hela barnbibliotekshistorien, menar författaren, och det primära har hela tiden varit att sätta barnets bästa i första rummet och att stimulera till läsning. (ibid.)

Har barnbibliotekariernas arbetsuppgifter förändrats under 1900-talet och i så fall hur och varför, frågar sig Angelica Gunnarsson i magisteruppsatsen *De är ett väldigt nyfiket*

släkte, barnbibliotekarierna – En kvalitativ undersökning av hur 1900-talets samhällsförändringar påverkat barnbibliotekariernas arbetsuppgifter, kvalifikations- och fortbildningsbehov från 2001. Genom litteraturstudier och empiriskt material kommer Gunnarsson fram till att barnbibliotekariernas främsta arbetsuppgift var densamma under 1980- respektive 90-talet: att sprida läsglädje hos barnen. Hon drar bland annat slutsatsen att det främst är arbetsmetoderna som har förändrats under 1990-talet. Den uppsökande verksamheten samt bokpraten har minskat, delvis på grund av att barnbibliotekarierna fått mindre tid till sin barnverksamhet samtidigt som det framkommit andra arbetsuppgifter, som till exempel användarundervisning samt att lägga ut information på hemsidor. En annan anledning till att bokpraten minskat kan enligt författaren vara att skolbibliotekssituationen har förbättrats. Detta har eventuellt lett till att barnbibliotekarierna inte efterfrågas av skolorna i samma utsträckning (Gunnarsson 2001).

En annan viktig orsak till de förändrade arbetsmetoderna är enligt Gunnarsson att det skett en rad besparingar inom de institutioner som biblioteken samarbetar med. Skolorna kan ha prioriterat bort bokpraten då de inte anser sig ha råd med denna service. Barngrupperna har dessutom ökat i storlek vilket kan ha försvårat för skolklasser att besöka biblioteket. Gunnarsson menar även att ökad decentralisering samt omorganiseringar har försvårat samarbetet mellan olika yrkesgrupper i kommunerna. Författaren problematiserar även det faktum att barnbiblioteken, trots den tekniska utvecklingen under 1980- och 90- talet, främst har fokuserat på läs- och språkstimulans och inte prioriterat den informationsförmedlande uppgiften. Detta har enligt Gunnarsson lett till att barnbibliotekarierna hamnat efter i arbetet med att integrera nya medier i verksamheten (Gunnarsson 2001).

I magisteruppsatsen *Barnrummet – Rum för barn?* undersöker Ulrika Ryberg Wirdebo svenska barnbibliotekslokaler och deras förhållande till samtida barnpedagogik mellan 1900–1980 (Ryberg Wirdebo 1997). Ryberg Wirdebo kommer i sin undersökning bland annat fram till att utvecklingen av barnbibliotekslokalerna på svenska folkbibliotek har varit påfallande ojämn. Det har funnits bibliotek som följt trender och ständigt utvecklats och förändrat sina lokaler, men det finns även en rad exempel på lokaler som sett i stort sett likadana ut under hela 1900-talet, menar Ryberg Wirdebo. Bristande resurser och konservativt tänkande är exempel på faktorer som har bidragit till att hämma barnbibliotekens utveckling. Hon konstaterar även att eventuella förändringar framstår som mer genomgripande i den litteratur hon tagit del av än vad hon funnit belägg för i verkligheten. Som exempel nämner Ryberg Wirdebo att samtida litteratur ger intrycket av att man under 1960- och 70-talet gavs resurser att genomföra alla de idéer och tankar som tidigare legat i träda. Det råder emellertid en obalans mellan vad som rekommenderades i handböckerna och vad som varit verklighet ute på biblioteken. Ryberg Wirdebo ställer vidare frågan vilka barnpedagogiska synsätt som varit dominerande under förra seklet, och konstaterar utifrån sina litteraturstudier att pedagoger som Montessori, Piaget, Kohl och Postman påfallande sällan omnämns eller blir refererade till i barnbibliotekslitteraturen. På biblioteken framstår man snarast som omedveten i sitt anammande av till exempel montessoripedagogiken, och sättet på vilket barnavdelningarna har utformats förefaller mest bero på tillfälligheter. Paralleller mellan utformning och pedagogiska riktningar finns, men de är varken omedelbara eller uppenbara. Bristen på hänvisningar till specifika pedagoger kan emellertid även bero på att barnbibliotekarier visserligen tagit till sig nya tankar och även genomfört dem i

praktiken, men att det som fokuserats har varit resultatet och inte källan (Ryberg Wirdebo 1997).

Barnbiblioteksverksamheten i Sverige och Danmark

Barnbiblioteken har inte alltid varit en självklar del av biblioteksverksamheten. I följande kapitel ges en historisk översikt av hur barnbiblioteksavdelningarna växte fram och utvecklades i Sverige respektive Danmark.

Barnbiblioteken i Sverige

Runt 1800-talets mitt hade sockenbiblioteken i Sverige sin blomstringstid. Biblioteken var ofta placerade i skolbyggnader under lärarens eller prästens vakande öga. Trots placeringen fanns det få barn- och ungdomsböcker på dessa bibliotek. I storstäderna motsvarades sockenbiblioteken av församlingsbibliotek. Dessa betjänade hela församlingen men användes till stor del av yngre människor. Gustav Vasas församlingsbibliotek i Stockholm var före sin tid och hade redan under 1800-talet öppna hyllor, barnklubbar och sagostunder. Under andra hälften av 1800-talet började folkrörelsebiblioteken för bönder och arbetare växa fram. Arbetarrörelsens bibliotek, nykterhetsrörelsens bibliotek och väckelserörelsernas bibliotek var inte ämnade för barn även om man visste att böcker kunde vara till hjälp då man ville fostra barnen i rörelsens ideologi. Inte heller städernas kommersiella lånebibliotek, riktade till medelklassen, var avsedda för barn (Åberg 1984).

”Bibliotek för barn! hör jag någon oförstående utropa, hvad ha barn i bibliotek att göra? Den som så yttrar sig visar därigenom endast, att han icke förstår uppskatta hvarken böcker eller barn.” (Palmgren 1909, s. 3) Uttalandet är Valfrid Palmgrens, och svensk barnbibliotekshistoria brukar inledas med Valfrid Palmgrens studieresa till Amerika år 1907. Palmgren var då den första kvinnliga amanuensen vid Kungliga Biblioteket och hade erhållit ett stipendium för att undersöka och utvärdera ”Free Public Libraries” i Förenta Staterna. År 1909 författade Palmgren sin propagandaskrift *Biblioteket – en ljushärd*, och tanken på offentliga barnbibliotek som ger barn både rekreation och fostran växte fram. Valfrid Palmgren skildrar de amerikanska barnbiblioteken även i sin bok *Bibliotek och folkuppfostran* från samma år och året efter började hon samla intresserade kvinnor runt sig som ville skapa ett nytt slags bibliotek, inspirerat av den amerikanska modellen.

Barnavdelningarna man ville skapa skulle vara som barnens privata bibliotek. Utformningen av rummet och tillgång till en duktig barnbibliotekarie var viktiga aspekter:

I barnbiblioteken finner man de vackraste taflor på väggarna och bladväxter i fönstren och levande blommor litet här och var. En öppen spis med sin sprakande brasa ger på vintern rummet ett inbjudande och hemtrefligt intryck. Allt är anlagd på att vinna barnens hjärtan, att de i biblioteket

skola känna sig som hemma. På barnbibliotekarien ställas de största fordringar. Hon – det är nämligen alltid en kvinna – står ständigt till barnens tjänst och är deras med outtömligt tålamod och aldrig svikande vänlighet och hjälpsamhet utrustade ”fråga mig om allting”.

(Palmgren 1909, s. 27 f.)

Den fjärde december år 1911 invigdes Stockholms barn- och ungdomsbibliotek (SBUB). Stor vikt hade lagts vid ordentliga men fina möbler som skulle vara storleksmässigt anpassade för barn, krukväxter som skapade en hemtrevlig stämning samt ett öppet hyllsystem som gjorde att barnen kunde ströva fritt mellan hyllorna och leta efter böcker. Minimiåldern var dock tio år för att få låna hem böcker, och det verkade inte finnas resurser att ta hand om de riktigt små barnen. För att få låna en skönlitterär bok var man samtidigt tvungen att låna en ”nyttig” bok, det vill säga en fackbok. Bibliotekarien lär även ha kontrollerat att den nyttiga boken verkligen var läst vid återlämnandet, eller i alla fall att man haft den hemma under en rimlig tid (Engdal & Skoglund 1982).

Valfrid Palmgren införde även sagoberättandet vid biblioteken som en regelbundet återkommande programpunkt. Biblioteken var dock inte först i Sverige med att ordna sagostunder, utan det var arbetarrörelsen. Sagostundsrelser för arbetarbarn fanns i många städer (Auraldsson 1984). När SBUB startade sin verksamhet fanns det inte resurser för återkommande sagostunder, utan det var först när SBUB flyttade till Stockholms Stadsbiblioteks nya lokaler år 1928 som man kunde ha regelbundna aktiviteter och ett separat sagorum. Även mindre bibliotek samt filialer anordnade nu sagoläsning, även om de inte kunde tillhandahålla särskilda sagorum. Under 1930-talet hade barn inte många gratisnöjen och sagostunderna blev mycket populära (*Barn i Bibliotek* 1974).

1930 års biblioteksreform innebar en expansion på barnbiblioteksområdet eftersom man nu inte längre behövde förlita sig på privata donationer och frivillig, obetald arbetskraft (Engdal & Skoglund 1982). Samtidigt hade man på de svenska biblioteken börjat med signum på böckerna enligt SAB-systemet och betecknade barnböckerna med ”u” för ungdom. Detta visade på ett tydligare sätt att det fanns litteratur som var speciellt menad för barn och ungdom. Dock hade endast 24 av Sveriges då 103 folkbibliotek en barnavdelning år 1935 (Åberg 1984).

1944 bildas barnbibliotekariernas egen sektion inom Sveriges allmänna biblioteksörening (SAB). Antalet barnbibliotekarier ökade långsamt; ännu år 1953 fanns det bara 46 barnbibliotekarier i landet. Nu började dock biblioteken rikta sina satsningar mot barn och ungdomar. Man talade även om fördelarna med att anpassa barnavdelningarna efter barnens behov. Biblioteken anordnade verksamheter som inte enbart handlade om läsning, bildning eller uppfostran. Under mitten av 1960-talet tog de så kallade barnens decennier fart i Sverige, och perioden varade fram till 1980-talet. Det satsades mycket på barn och barnkultur, inte minst på biblioteken (Rydsjö 1994).

1960- och 70-talen var expansiva perioder för folkbiblioteken som fick en mer aktiv roll i samhället. Nya filialer byggdes och bokinköpen ökade. Den kulturella verksamheten på biblioteket berikades med författarträffar, teater och utställningar. En ny företeelse var den uppsökande verksamheten. Nya medier som diabilder, kassetband och LP-skivor användes även på barnavdelningarna. Barnkulturen fick en stark ställning.

Intresset förstärktes med hjälp av de många utredningarna med fokus på barn som genomfördes under den här perioden. Ullander (1977) hänvisar till exempel till de offentliga utredningarna *Barnstugeutredningen* (SOU 1972:26–27, 1974:42) och *Barnmiljöutredningen* (SOU 1975:30).

Förordet till boken *Barn i bibliotek* från 1970-talet skrivet av Ulf Dittmer, dåvarande chef för skolöverstyrelsens bibliotekssektion, visar hur viktig man ansåg att barn- och ungdomsverksamheten var:

Ett folkbibliotek utan barn- och ungdomsverksamhet eller med dåligt utbyggd sådan måste betraktas som ett ofullständigt bibliotek, ett bibliotek med en bristfällig planering för framtiden och ett bristande samhällsansvar. Att på bekostnad av barn- och ungdomsverksamheten driva en väl utbyggd och differentierad verksamhet på andra sektorer måste betraktas som ett utslag av felaktig prioritering mellan bibliotekets olika verksamhetsområden.

(*Barn i bibliotek 1974, s. 7 f.*)

Man inrättade nu barnbibliotekarietjänster i hela landet. Utvecklingen var dock inte likadan i hela landet och omkring 100 kommuner saknade fackutbildade barnbibliotekarier (Ullander 1977). 1979 anordnade Bibliotekshögskolan i Borås sin första längre fortbildningskurs för barnbibliotekarier och man kämpade för att öka yrkets respekt och status.

Barnbibliotekets målsättning diskuteras inte särskilt ingående i litteraturen från denna tid, men i Kulturrådets skrift *Passa upp, passa, passa vidare* från 1982 anger författarna att målsättningen 1968 kan utläsas som ”att fostra en publik till större läskunnighet” (Engdal & Skoglund 1982, s. 12). Medlet för att nå detta mål var att ge kunderna vad de ville ha: ”Vi skall inte skrämja bort barnen genom att erbjuda kvalitetslitteratur utan gå dem tillmötes med Blyton t.ex.” Skolöverstyrelsens skrift *Barn i bibliotek* (1974) diskuterar inte heller några målsättningsfrågor ingående men menar att barnverksamheten ska ge alla barn tillgång till alla slags medier. Fokus ligger på de allmänkulturella aktiviteterna som lekverkstäder, teater, sagostunder och tävlingar. SAB:s specialgrupp för barn- och tonårsverksamhet utarbetade 1975–76 *Barnbibliotekets målsättning* (Bilaga 1). Stor vikt läggs vid målet att nå ut till alla barn och att aktivt söka upp de barn som av olika skäl inte utnyttjade biblioteken. Barnavdelningen hade blivit en hörnsten i folkbiblioteket trots att många fortfarande ansåg att barnbiblioteken var något som bara angick barnbibliotekarierna (Ullander 1977).

1980-talet präglades av minskade medieanslag och nedskärningar. Man kan se tendenser till att biblioteken koncentrerar resurserna till de så kallade basfunktionerna: medieutlåning, information och uppsökande verksamhet. En del av de verksamheter som startades då man hade bättre ekonomi började ifrågasättas. Datoriseringen gjorde sitt inträde på biblioteken. Varje bibliotek skulle fatta beslut avseende datorbaserade kataloger och lånesystem. Barnbibliotekarierna fanns sällan med i diskussionerna och ingick endast undantagsvis i de grupper som bildades på folkbiblioteken angående framtida datorisering. Det viktigaste bibliotekspolitiska dokumentet under den här perioden var enligt Rydsjö (1994) *Folkbiblioteksutredningen* (SOU 1984:23). Folkbibliotekens arbete beskrivs dels som en kulturuppgift med ansvar för böcker och lustläsning, dels som en informationsuppgift då man ska förmedla kunskap. Det

uppsökande arbetet var fortfarande viktigt för att nå alla och öka tillgängligheten. Sedan slutet av 1970-talet hade det funnits barnbibliotekskonsulenter i varje län, och dessa blev viktiga pådrivare. Trots nedskärningar skedde positiva förändringar. Samarbetet med barnomsorgen ökade och vikten av litteraturanvändning vid språkutveckling betonades i förskolans nya pedagogiska program (Rydsjö 1994).

Den svenska ekonomin försämrades under 1990-talet och så även barns villkor inom områden som kultur och fritid. Biblioteksfilialer och bokbussar drogs in, samtidigt som barnbibliotekarietjänsterna minskade i antal. Andelen barn som läste minskade och 1997 föreslog regeringen att ett nytt statligt stöd för inköp av litteratur till folk- och skolbibliotek skulle införas. Dessutom anslogs ett bidrag till läsfrämjande verksamhet för barn och unga (Gunnarsson 2001).

Den nya tekniken med datorer och nätverk hade introducerats på biblioteken redan i början av 1980-talet, men det var under 1990-talet medieutvecklingen exploderade. Informationstekniken ställde krav både på personalens förmåga att hantera teknisk apparatur och bedöma de för- och nackdelar den nya tekniken innebar. Biblioteken påverkades genom att de vardagliga aktiviteterna nu utfördes på nya sätt samtidigt som en mängd nyheter tillkom (Löf 1997). Statens Kulturråd slår i rapporten *Barnbokens ställning* (1996) fast att det inte finns någon motsättning mellan boken och den nya tekniken. För att kunna använda de nya medierna krävs både läskunnighet och läsförståelse. Rapporten fokuserar dock på barns läsning som den kritiska frågan och inte på övriga nya utmaningar som den nya tekniken innebar. Samtidigt använde folkbiblioteken en större del av sin budget till uppbyggnad av de nya tekniska systemen, och mellan 1990 och 1994 minskade inköpen av barnlitteratur med drygt 25 procent (*Barnbokens ställning* 1996). Internet tog tid på sig att slå igenom på barnavdelningarna. Under lång tid var biblioteken fokuserade på att skaffa multimediedatorer och CD-ROM (Löf 1997).

En ny målsättning för barnbiblioteken i Sverige började diskuteras 2001. Med i diskussionen fanns sex länsbibliotek i mellansverige, bibliotekskonsulenter, Statens kulturråd, Talboks- och punktskriftsbiblioteket och Svensk biblioteksförnings specialgrupp för barnbiblioteksverksamhet. Historiskt fanns inte mycket att arbeta med som utgångspunkt och *Barnbibliotekets målsättning* från 1975–76 ansågs föråldrad. Utmaningen med en ny målsättning var att fokusera på frågor som är aktuella idag. Vad innebär egentligen IT-utveckling, kommersialisering, globalisering och ökat medieflöde för barnbiblioteken? Man valde slutligen att utgå från FN:s konvention om barnets rättigheter i diskussionerna. De viktigaste utgångspunkterna i barnkonventionen måste vara synliga i en ny målsättning: barns behov ska tillgodoses, barn ska få uttrycka sig och barn ska få påverka. Ett förslag till en ny målsättning för folkbibliotekens barnbiblioteksverksamhet lades fram i slutet av 2002. Omkring fem bibliotek i varje län hade deltagit i projektet *På barns och ungdomars villkor*. Den nya målsättningen betonar utifrån FN:s konvention att barnens bästa alltid ska komma i främsta rummet (Zorn 2003). I december 2002 antog Svensk Biblioteksförning den nya målsättningen (Bilaga 2).

Barnbibliotekets målsättning från 1975–76 (se bilaga 1) uttryckte att ”Barnbibliotekets medieutbud bör syfta till att motverka kommersialismens negativa verkningar och skapa ett alternativt utbud samt söka ändra efterfrågemönstret.” Rekommendationerna för

folkbibliotekets barn- och ungdomsverksamhet *På barns och ungdomars villkor* från 2003 (se bilaga 2) menar att ”Biblioteket ska erbjuda komplement och alternativ till utbudet i lokalsamhället” och ” Biblioteket ska vara ett roligt ställe där det händer saker”. Idén om folkbiblioteket som fostrande instans verkar ha ersatts av ett mer öppet förhållningssätt där alternativ finns om besökaren vill.

På barns och ungdomars villkor visar på ett skifte från ett organisationsperspektiv där fokus ligger på biblioteket, till ett användarperspektiv med tyngdpunkten på barnen och ungdomarna. Första punkten i rekommendationerna lyder: ”Barnperspektivet ska vara utgångspunkten för biblioteket. Barns och ungdomars egna behov ska vara vägledande för verksamheten. De ska kunna påverka denna och de ska erbjudas möjligheter att uttrycka sig i biblioteket”. Detta kan jämföras med *Barnbibliotekets målsättning* som präglades av tanken att verksamheten är ett utbud av erbjudanden som förmedlades. Trots att biblioteket var aktivt var förmedlingen enkelriktad och pekade inte på något brukarinflytande eller någon gemensam utformning av utbudet.

Barnbiblioteken i Danmark

Under 1800-talets slut bestod barnbiblioteken i Danmark av barnbokssamlingar i folkskolorna som lärare upprättat med privata medel. År 1905 beviljas för första gången statsbidrag bestående av 5 000 dkr till boksamlingarna i folkskolan. Detta utbetalas av Statens Bogsamlingskomite (Bredsdorff 1997). Kommitténs ordförande, Andreas Schack Steenberg, hade samma år gett ut boken *Skolen og Bøgerne*. I boken talas om läsningen och böckernas betydelse både i skolan och på fritiden. Steenberg hade några år tidigare besökt USA och sett deras ”Children’s Room in Free Public Libraries” och vad dessa bibliotek gjorde både vad gällde samarbete med skolorna och för barnens fritidsläsning. Steenberg blev genom USA-resan inspirerad att agitera för tillgång till offentligt finansierade bibliotek som skulle gagna folkkupplysningen (Endersen 1977).

Utvecklingen gick dock inte hastigt framåt. Man diskuterade huruvida barnböckerna skulle förmedlas via skolan eller folkbiblioteken. Ett referat från 1913 i foreningen Danmarks Folkebogsamlingers tidskrift *Bogsamlingsbladet* berättar: ”vor Stilling med hensyn til Børnebogsamlingerne ved Skolerne maa betegnes som en komplet Skandale. Landet har 3 200 Første- og Enelærere, og der burde altsaa være 3 200 Børnebogsamlinger.” (Bredsdorff 1997, s. 7) Det fanns mellan 600 och 700 samlingar. På folkbibliotekssidan upprättades barnavdelningar i anslutning till existerande avdelningar i Esbjerg, Köpenhamn och Vejle mellan 1914 och 1918. Speciellt i Köpenhamn fanns ett socialt behov av att hjälpa barn bort från gatan och förhindra småkriminalitet, förutom den pedagogiska tanken att barnavdelningen skulle vara en förlängning av skolans läsfärdighetsträning (Endersen 1977).

Barnavdelningen i Esbjerg var snarare en egen läsesal för yngre, eftersom ”byens børn gennem et par år var kommet strømmende til de voksnes læsesal og havde forstyrret så ofte, at biblioteksbestyrelsen efterhånden indså nødvendigheden af at oprette en speciel afdeling for børn under folkebiblioteket” (Endersen 1977, s. 40). Läsesalen hade öppet mellan sju och åtta varje kväll, så småningom utökades öppettiderna med en timme. Endersen berättar även att antalet besökare helst skulle hållas lika stort som bokbeståndet, som bestod av 30 band. Böckerna lånades inte med hem, utan barnen

markerade med ett numrerat bokmärke var i boken de befann sig, så att de kunde fortsätta läsa där de slutat nästa gång läsesalen hade öppnet. Utlån från boksamlingarna dröjde, både på grund av boksamlingarnas storlek och eftersom skolorna lånade ut böcker till sina elever. När skolan lånade ut en bok kostade det pengar, medan folkbibliotekens barnavdelningar redan från start utgick från att läsning skulle vara gratis (Endersen 1977).

Biblioteken vid den här tiden var inte rustade för mindre barn som inte var läskunniga. Man vände sig hellre till de redan läskunniga som sågs som framtida besökare till vuxenavdelningarna. De skulle bekanta sig med kortkatalogen och olika söktekniker. När biblioteket i Vejle öppnade år 1918 vände man sig till barn mellan 7 och 15 år. Barnen fick delta i undervisning i ”bøgers brug”. Det primära var att barnbiblioteket skulle fungera som inskolning till vuxenavdelningen. Tove Hørding Jensen, bibliotekarie i Vejle, säger enligt Endersen: ”Hvert år må børnebiblioteket til den voksne afdeling aflevere et hold børn, der er fuldt fortrolige med et bibliotek og dets indretning – det forstår at benytte bøgerne, at bruge kataloget, kender ordensreglerne og forstår deres nødvendighed.” (s. 51) Vejles bibliotek blev först ut att bevilja utlån av samlingarna. Barn från 12 år kunde låna max två böcker åt gången (Endersen 1977).

Danmarks första bibliotekslag antogs år 1920. Lagförslaget nämnde ingenting om biblioteksbetjäning för barn. Detta var ett medvetet drag då den dåvarande undervisningsministern menade att eftersom folkbiblioteken uppstod före barnbiblioteken borde man börja med dessa. Det var dessutom underförstått att barnbiblioteken sorterades under skolorna (Endersen 1977). Under de följande 10 åren skedde dock en hastigare utveckling tills lagen ändrades år 1931 och möjligheterna för biblioteksbetjäning av barn på folkbiblioteken fick statsstöd. Lagen innebar att biblioteken skulle betjäna alla, oavsett ålder: ”Adgang til Hjemlaan fra Biblioteket skal vederlagsfrit eller mod et mindre aarligt Vederlag gives alle Beboere indenfor dets Virkeomraade.” (Bredsdorff 1997, s. 9) De flesta bibliotek hade dock varken lokaler eller personal så att de kunde utvidga sin service till att även gälla barn.

En pionjär inom barnbiblioteksområdet var Helga Mollerup. Genom Valfrid Palmgrens skrifter stiftade hon bekantskap med de nya amerikanska barnavdelningarna och bestämde sig för att läsa till barnbibliotekarie. Mollerup blev dock avrådd av Köpenhamns dåvarande stadsbibliotekarie med orden ”ingen vil respektere et Menneske, der kun er Børnebibliotekar” (*Dansk Kvindebiografisk Leksikon online*). Således tog Helga Mollerup lärarinneexamen, men studerade sedan ett år i USA och kom hem med en barnbibliotekarieexamen. Biblioteksstyrelsen anställde henne till att koordinera tre barnläsesalar i Köpenhamn, och där lade Mollerup grunden till det moderna barnbiblioteksarbetet (Endersen 1977). Barnbiblioteket fick under hennes ledning arrangemang som sagoläsning och barnen fick både spela teater och olika instrument. Helga Mollerup blev 1949 barnbiblioteksinspektör, ansvarig för kommunens barnbibliotek. Hon utarbetade även barnboklistor i ett försök att definiera litteraturbehovet bland barn i olika åldrar. Dessa listor fick stort inflytande för vilken litteratur folkbiblioteken köpte in till sina barnavdelningar. (ibid.)

År 1947 hade 53 självständiga barnbibliotek upprättats i Danmark. Tio år senare hade bristen på barnbibliotekarier blivit uppenbar. Danmarks ekonomi hade förbättrats och en ny folkskolelag samt ändrade undervisningsformer hade ökat kraven på

biblioteksverksamhet för barn. Folkbibliotekslagen uppdaterades i början av 1950 med bland annat orden att biblioteken skulle ”virke for almindelig udbredelse af kundskab og oplysning gennem faglig, skønlitterær og anden almindelig litteratur.” (Bredsdorff 1997, s. 11) Biblioteken skulle utbilda goda samhällsmedborgare och främja utbildning. Tio år senare betonas utbildningsaspekten än tydligare; biblioteken skulle fungera som en förlängning av skolorna: ”Folkebibliotekernes formål er at fremme oplysning, uddannelse og kulturel aktivitet ved at stille bøger og andet egnet materiale vederlagsfrit til rådighed.” (ibid.) 1962 uppgavs att det fanns ca 100 aktiva barnbibliotekarier, men det behövdes 50 procent fler. Biblioteksrådet startade en utredning angående hur man skulle kunna rekrytera människor som ville arbeta som barnbibliotekarier. Många aspekter diskuterades, såsom arbetsuppgifter, arbetstid, utbildning och den viktigaste frågan: Hur motiveras man att vilja bli barnbibliotekarie? De mest omfattande uppgifterna handlade vid den här tiden om att man skulle bygga upp nya barn- och skolbibliotek med nytt bestånd. Därför behövdes barnbibliotekarier som kunde ta ansvar för organisation och ledarskap (Wanting & Buchhave 1996).

År 1970 hade det utbildats 259 barnbibliotekarier. Biblioteken hade nu många aktiviteter förutom bokutlån. Barnens fantasi och skaparglädje skulle stimuleras med nya metoder, tekniker och kulturella arrangemang. Bokbeståndet och utlånen ökade och hade nära fördubblats sedan 1962. Nedskärningarnas tidevarv hade dock inletts och 1974 fanns de första arbetslösa bibliotekarierna på arbetsmarknaden. Ansträngningarna för att bygga upp bibliotek för barn hade lönat sig på andra sätt, då en undersökning som genomfördes 1976–77 visade att 95 procent av barnen mellan 7 och 11 år utnyttjade barn- och skolbiblioteken. Barnbiblioteken var nu en välkänd och välanvänd del av utbudet för barn (Bredsdorff 1997).

Från mitten av 1980-talet och fram till idag har samhället såväl som barnbiblioteket präglats av snabba förändringar. Barn växer upp i ett multimediesamhälle, och de flesta barn blandar användningen av elektroniska och icke elektroniska medier. Informationen flödar över oss, och även över barnen. Biblioteken kan vara den instans som hjälper barn att hitta och sortera informationen (Wanting & Mortensen 1992). De senaste decennierna har det varit medieutveckling och utveckling av barns tolkningskompetenser som har framstått som stora utmaningarna, och fokus har i hög utsträckning legat på att integrera detta på biblioteken (Rydsjö 2001).

Sammanfattning

Jämför man den historiska utvecklingen av barnbiblioteken i Sverige och Danmark finner man att de i hög grad följs åt. Inspiration hämtades inledningsvis från de amerikanska barnbiblioteken i både Sverige och Danmark och synen på barn under de olika decennierna är likartad. I båda länderna har utvecklingen huvudsakligen förts framåt av en eldsjäl. Valfrid Palmgren respektive Helga Mollerup kämpade båda i motvind, men lade grunden till de moderna barnbiblioteken i respektive land. En annan likhet har varit svårigheterna för barnbibliotekarieryrket att nå status och erkännande. Vårt intryck är emellertid att utvecklingen gått något snabbare i Danmark, där det redan 1947 hade upprättats 53 självständiga barnbibliotek, och där man i större utsträckning har sett den tekniska utvecklingen som en utmaning att fokusera på.

Aktuell forskning om barnbibliotekens utveckling under det senaste decenniet har visat att de svenska barnbibliotekens pedagogiska uppgifter överbetonats på grund av dess nära kopplingar till skolan, samtidigt som de barnkulturella uppgifterna kommer i skymundan. I Danmark är rollerna bättre åtskilda, man drar åt samma håll men uppmärksammar samtidigt sina olika uppdrag. I Danmark har medieutveckling och utveckling av barns tolkningskompetenser varit i fokus medan man i Sverige främst har satsat på att motverka barns sviktande intresse för läsning (Rydsjö 2001).

Synen på barn

Barnens ställning i samhället har förändrats sedan den första barnavdelningen utformades. Detta har påverkat barns möjligheter att läsa och utnyttja biblioteken. Syftet med fritidsläsning för barn har också varierat. Barnavdelningarna och aktiviteterna för barn på bibliotek har genom tiderna även utformats efter olika pedagogiska synvinklar. Den rådande tidsandan har ibland påbjudit att samhället ska anpassas efter barnet, medan man andra tider utformat barns rum och aktiviteter i enlighet med den bild som vuxna har av barn.

Barns fritidsläsning

Vad anses målet med fritidsläsning för barn vara? Margrethe Endersen citerar i boken *Visioner og virkelighed* (1977) Marius Dahlsgaard som år 1922 uttryckte målet på följande sätt:

Ligesom skolens undervisning tilstræber at give barnet en kundskabsmæssig eller etisk værdi, således må barnets fritidslæsning også tilstræbe at give visse værdier. Den må tjene ikke alene til at få ende på tiden – en faktor mange forældre regner alt for meget med og derfor lader de arme børn sluge alt mellem himmel og jord – men den skal også hjælpe dem til et etisk grundlag, og den skal hjælpe dem til den æstetiske opdragelse, som skolen kun i så ringe omfang kan tage sig af. Kort udtrykt: Formålet med barnets fritidslæsning må være at danne det og dermed skabe samfundsværdier.

(Endersen 1977, s. 49)

Barn skulle således inte läsa för själva läsningens eller förströelsens skull, utan för att tillägna sig kunskap och kulturella värden. Ännu ansågs det inte självklart med fritidsläsning för alla barn. Böcker ansågs som onyttig förströelse, i synnerhet på landsbygden där man levde på sin fysiska arbetskraft och barn inte skulle sitta stilla inomhus. Barn sågs förr först och främst som små vuxna som snart skulle börja arbeta och inte förslöas genom läsning (Thorhauge 2001).

Litteratur för barn sågs efter ytterligare ett par årtionden som en nödvändighet, både som läromedel och på fritiden. Litteraturen utvecklar språket och dess nyanser. Även ren förströeliteliteratur menas nu innehålla kunskap som kan förstås på ett annat vis än texter av faktakaraktär. Genom skönlitterära framställningar kan man nå barnen på ett annorlunda sätt. Skönlitteraturen ger barnen möjlighet att bli medagerande och få nya impulser (Engdal & Skoglund 1982).

Under 1980-talet och början av 1990-talet tycktes samhället vara på väg bort från den textstarka kulturen. Man befarade att de nya bildmedierna som video och dator skulle kväva skriftspråket och läskunnigheten. Istället skulle en ny bildkultur ta över (ibid.).

Det fysiska arbetet spelar i våra dagar allt mindre roll för försörjningen. Istället är informationskompetens ett ord på modet, och med det krav på läsförståelse. Thorhauge, som är chef för den danska biblioteksstyrelsen, skriver: ”Vi har ikke informationsfattigdom. Vi har heller ikke informationsrigdom – som i industrisamfundets slutning. Vi har informationsekspllosion.” (Thorhauge 2001, s. 21) Lena Kjersén Edman, universitetslektor vid Umeå universitet, konstaterar i sin bok *Barn- och ungdomsböcker genom tiderna* (2002) att en hel del bibliotek idag söker projektpengar för att främja barns läsning på lång sikt. Trots dessa projekt och allt engagemang tycker Kjersén Edman inte att bokens status höjts. Tillgängligheten har ökat, men ändå minskar barnens lästid (Kjersén Edman 2002). Detta kan bero på barns situation idag. Datorn kvävde trots allt inte skriftspråket, men medieexplosionen ger ett ökat utbud av aktiviteter som stjälar tid och intresse. Thorhauge skriver: ”Det er ikke bare for de fleste børn et meget stort antal fjernsynskanaler. Det er Internet, multimedier af meget forskellig art. Der er også et voldsomt tilbud om aktiviteter udenfor skolen. (...) Der er så mange muligheder at barnet risikerer ikke at kunne se sin egen mulighed og tilbøjelighed. Ikke at se skoven for bare træer!” (Thorhauge 2001, s. 21)

Ofelia Graah-Hagelbäck kartlade i sin magisteruppsats *Svenska barnbibliotekets utveckling* från 2003 synen på barns litteratur och läsning, samt gjorde jämförelser mellan sekelskiftet 1900 och sekelskiftet 2000. Hon drar slutsatsen att man idag vill att barnen ska läsa på fritiden främst för att upptäcka hur fantastisk läsoplevelsen är. Det nyttiga kommer på köpet. ”Naturligtvis vill man även idag att barnen skall ta lärdom av det de läst, men det är inte längre det huvudsakliga skälet. Idag vill man att barnen över huvud taget skall läsa och om det innebär att det slinker ner en och annan tvillingbok må det vara hänt och det är inte hela världen.” (Graah-Hagelbäck 2003, s. 74)

Barnbibliotekets lokaler

De amerikanska biblioteken hade i början på 1900-talet en öppen planlösning, och såväl barn som vuxna kunde ströva fritt omkring i biblioteket. Utlåningen av barnlitteratur skedde vid samma disk som vuxenlitteraturen. Barnavdelningen på Stockholms stadsbibliotek planlades dock så att den var skild från vuxenavdelningen och man hade en egen entré. Trots det stora inflytandet från USA via bland andra Valfrid Palmgren ville man i Sverige gärna separera barn- och vuxenavdelningarna. Kanske upplevde man att barnen riskerade att störa de vuxna. Barnen skulle inte synas eller höras i de vuxnas värld.

Ulrika Ryberg Wirdebo skriver i en magisteruppsats från Lunds universitet, *Barnrummet – Rum för barn?* (Ryberg Wirdebo 1997) om de svenska barnbibliotekslokalernas historiska utveckling i samklang med rådande barnpedagogik. När Stockholms nya stadsbibliotek stod klart 1928 var det en hyllning till de klassiska idealen, skriver Ryberg Wirdebo. Det var ett resultat av folkbildningstanken som bland andra Ellen Key och Valfrid Palmgren varit med och etablerat. Barnavdelningens utformning satte estetik snarare än pedagogik i första rummet. Dåtida källor talar mer

om lokalernas utseende än syftet med dem. Ljusa rum med gröna växter och tilltalande möbler var det primära på både vuxen- och barnavdelningen.

Barnavdelningen var utformad i enlighet med den bild de vuxna hade av barnen och deras verksamhet. Barn som törstade efter att bli goda, bildade samhällsmedborgare. För att lyckas forma barnen krävdes disciplin och övervakning. Det vakande ögat av intarsia infällt i utlåningsdisken talar sitt tydliga språk.

(Ryberg Wirdebo 1997, s. 34)

Barns särskilda behov åsidosattes eller förutsattes vara de samma som de vuxnas under den här tiden. Biblioteksrummet var till för att ”utveckla sin själ genom studier av god litteratur” och var inte att betrakta som ett uppehållsrum (Ryberg Wirdebo 1997, s. 35). Barnens blotta närvaro i bibliotekslokalerna var emellertid ett stort steg i sig, menar Ryberg Wirdebo vidare, och poängterar att förespråkare fanns för att deras behov skulle tillvaratas ytterligare, att man skulle hjälpa barnen att själva söka kunskap i lokalerna och att omgivningarna borde anpassas till deras rörelsemönster (ibid.).

Kännetecknande för perioden 1930–49 var enligt Ryberg Wirdebo att nya tankar och idéer om rummets utformning började ta form framförallt på barnbiblioteksavdelningarna, idéer som skulle få genomslag först flera år senare. På Malmö stadsbibliotek gavs dock barnen ett visst utrymme att påverka sin miljö: konstnären Erik Alsmark ville ha in förslag från barnen innan han dekorerade sagogrottan. Tekniken han använde sig av vid utförandet överensstämde dessutom med barns sätt att betrakta bilder (ibid.).

Under 1950-talet började det talas i större sammanhang om att anpassa barnavdelningen till barns behov. Speciella satsningar riktades mot barn och ungdomar på biblioteken, och man introducerade nya verksamheter som inte enbart syftade till bildning. Den så kallade fjärilsplanen introducerades. Den innebar för det mesta att biblioteket bestod av tre parallella salar: utlåningssal för vuxna i mitten, läsesal på ena sidan och barnavdelning på den andra (ibid.).

Fjärilsplanen kunde vara ett framsteg för barnbiblioteket genom att den markerade att ett sådant skulle finnas i ett fullständigt bibliotek, på samma villkor som för andra avdelningar, med eget utrymme och egen, specialiserad personal.

(Ryberg Wirdebo 1997, s. 41)

Bildningstanken tycks emellertid fortfarande vara det primära på barnavdelningarna, skriver Ryberg Wirdebo och ger ett par slående exempel på ämnesval för föredragsverksamheten på Malmö stadsbiblioteks barnavdelning under 1950-talet: ”(...) humleplockning och annat roligt i Tjeckoslovakien, vi läser vers, landsmål och annat roligt” samt utställningsteman som ”/H/jälp till hemma och sybehör från förr” (Ryberg Wirdebo 1997, s. 42). De flesta verksamheter som pågick på barnavdelningen var fortfarande ämnade att öka läsandet, i samband med bildvisning och TV-tittande skyltades alltid med litteratur i ämnet (ibid.).

Perioden mellan 1960 och 1980, de så kallade barnets decennier, innebar en aldrig tidigare motsvarad satsning på barn och barnkultur, och biblioteken började ändra karaktär. Planlösningen på biblioteken hämtade inspiration från USA där alla

generationer samlades på utrymmen som kallades för familjebibliotek eller ettrumsbibliotek. Detta bestod av ett stort rum där innerväggarna utgjordes av flyttbara bokhyllor (Åberg 1984). Barn och vuxna kunde nu låna tillsammans utan att behöva skiljas vid entrén. Man hade lätt tillgång till varandras avdelningar. Utvecklingen gick mot att barriärer revs allt mer. Nackdelen var, som man snart blev varse, att de olika besökargrupperna trots allt störde varandra, även om uppdelningen i störande och störda snarast gick mellan folk som pratade och de som ville vara och ha det tyst snarare än mellan barn och vuxna (Ullander 1977).

Perioden var en brytningstid mellan den gamla synen på barnet som en vuxen i vardande och framförde åsikten att barn har ett egenvärde. Denna konflikt avspeglades i biblioteksrummet. Kerstin Ullander undrar i *Barnbiblioteket – värt att satsa på* från 1977 om man vid nybyggnation verkligen tar hänsyn till barns rörelsebehov och aktivitetslust. Fortfarande kan man finna små dekorativa barnhörnor, helt otillräckliga för att ta emot barngrupper, menar Ullander. 1970-talet var emellertid huvudsakligen en framgång för barnkultur och barnbibliotek. Biblioteken var inte längre till enbart för böcker och bildning utan var även en plats där barn kunde syssla med spel, lekar, teater, TV-tittande, filmvisning och så vidare. Detta utbud lockade även barn som inte var intresserade av läsning och litteratur, och det sågs som ett bra alternativ till de kommersiella nöjen som annars stod till buds (Ryberg Wirdebo 1997).

Det viktigaste är att lokalerna för barn och unga är dynamiska och ständigt utsatta för omvärdering för att inte bli institutionaliserade, skriver Marianne Hiort-Lorenzen i *I Förändringens favn – Om formidling af litteratur til unge, næsten voksne og børn*, från 1989. Fysiska miljöer på till exempel bibliotek färdigställs nästan alltid innan dess brukare släpps in, vilket leder till att besökarna aldrig får chansen att sätta förändringens och utvecklingens spår i lokalerna, menar Hiort-Lorenzen. När det gäller utformningen av lokaler för barn och vuxna på biblioteket finns en tydlig och olycklig förskjutning mot att ”någon” bestämmer vad som är estetiskt, skriver hon vidare. Det är viktigt med mångfald i biblioteksrummet och det är viktigt att personalen är medveten om rummets betydelse och att rumsligheten finns med i deras arbetsförståelse och förmedling. ”Biblioteket begynder ude på gaden. Den sansemæssige oplevelse for brugerne (...) er et vigtigt fundament for nysgerrigheden, som skal bruges til at få det ønskede ud af biblioteksbesøget.” (Hiort-Lorenzen 1989, s. 54) Biblioteksrummet bör fyllas med mening och fjärma sig från det ”smakfulla” till fördel för det sinnliga, menar hon.

Om utvecklingen på området barnbibliotekslokaler efter sent åttiotal finns inte mycket skrivet men vi ger nedan två exempel på hur man tänker på området idag för att ge en bild av vart utvecklingen är på väg. I ett PowerPoint-dokument framtaget i samarbete med *Nätverksgruppen för barnbibliotekslokaler* i Norrbottens län från 2004 räknar Sven Nilsson, tidigare chef för Malmö stadsbibliotek, upp ett antal eventuella hinder för förändringar i barnbibliotekens utformning. Dessa är i urval: ekonomi, rädsla för förändring, konflikträdhet, bristande kommunikation, ”heliga kor”, ”Vi tror att vi vet vad barnen vill”, samt frågan: Kan man verkligen göra så här? Nilsson menar att man måste titta kritiskt på barnbibliotekens lokaler för att se om de kan vara ett hinder och om de verkligen lyfter fram verksamheten på ett rättvisande sätt. Målsättningen för gruppens arbete är bland annat att bibliotekens avdelningar ska bli mindre konventionella och tråkiga, att vuxenavdelningarna i miniatyr ska tas bort, en större

medvetenhet om rummets betydelse samt att man ska utgå från barns önskemål och behov (Nilsson 2004).

”När vi utformar våra lokaler så bygger vi samtidigt, konkret och påtagligt, ett möte. Lokalens utformning talar om på vilket sätt vi vill möta och samtala med våra besökare. Lokallösningar är konkretiserade biblioteksvisioner.” Citatet står att läsa på Länsbibliotek Skånes webbplats angående en konferens om användarmönster och bibliotekslösningar som hölls våren 2005. Ämnet för konferensen var på vilket sätt bibliotekslokalens utformning påverkas av omvärldsförändringar och förändrade beteendemönster hos besökarna. Man vänder sig till bibliotekschefer, mellanchefer, utvecklare och strateger samt gärna politiker (*Bibliotekslokaler och nya användarmönster* 2005).

Dessa två exempel kan illustrera en tendens till hur man tänker kring barnbibliotekslokaler idag. Utformningen av lokalerna tycks samspela allt mer med själva förmedlingsarbetet på biblioteken. Rumslighet, design och inredning är områden som rönt stor uppmärksamhet det senaste decenniet och detta märker man även i texter kring bibliotek.

Barnkultur

Begreppet barnkultur låter sig inte definieras på ett enkelt sätt. Det myntades förmodligen i slutet av 1960-talet, och sedan dess har politiker, pedagoger och kulturarbetare försökt sig på definitioner som i de allra flesta fall har sin utgångspunkt i de vuxnas syn på begreppet kultur. Traditionellt menar man således kulturella aktiviteter skapade av vuxna och riktade till barn (Wanting & Buchhave 1996). Ofta anses barnens egen kulturella sfär vara misstänkt eller rent av skadlig och vuxenvärlden önskar istället förmedla särskilda värden till barnen. Exempel på aktiviteter som fördömts är tecknade serier, videospel och mötesplatser för ungdomar på Internet. *Nationalencyklopedin* (Elektronisk) definierar begreppet barnkultur på följande vis: ”/B/arnkultur, kultur *av* barn och kultur *för* barn. Kring 1970 blev barnkultur ett slagord i strävan att stävja ett kommersiellt utnyttjande av minderåriga som konsumenter, för att i stället befrämja en produktion i olika medier av konstnärligt lödiga alster, riktade till barn.” Barnkultur som barn och ungdomar själva producerar är inte ägnat samma uppmärksamhet (Wanting & Buchhave 1996).

Viljan att skydda barnen från kommersialism och ge dem ett alternativ till den förmodade ”skadliga” kulturen via TV, datorer och leksaker gör att ordet barnkultur numera för tankarna till aktiviteter som musik, dramatik, läsning och sport. Det är heller inget tvivel om att de kommersiella värdena har en dominerande position i dagens samhälle, och därför behövs även alternativ kulturproduktion för barn. Barnbiblioteket är sedan länge en huvudaktör inom barnkulturområdet. Utbudet är inte bara litterärt utan har redan från början rört sig kring att levandegöra läskulturen för barnen, eller erbjuda andra aktiviteter (ibid.).

Ett exempel på aktiviteter med anknytning till böckernas värld är sagostunderna. Valfrid Palmgren skrev i *Bibliotek och folkuppfostran* år 1909: ”Öfverallt i Förenta Staterna synes man vara fullt enig om värdet af sagotimmarna. De leda utan undantag, sade man

mig, till ökad utlåning af böcker och, hvad bättre är, till läsning av bättre litteratur.” (Palmgren 1909: se Eriksson 1994, s. 105) På svenska och danska bibliotek blev sagoläsning tidigt en populär verksamhet i och med pionjärer som Valfrid Palmgren. Sagan är inte sällan barnets första kontakt med boken, och man vill genom sagoläsning också ge lyssnarna fantasiupplevelser och ett utvidgat känsloregister samt öva barnens tanke- och associationsförmåga. Sagostunden har en social uppgift då små barn får träffa andra barn och lära sig fungera i grupp. De måste lyssna och koncentrera sig på vad en person säger (*Barn i bibliotek* 1974). Av sagan lär sig barnen hur en berättelse är uppbyggd och skaffar sig därigenom en förförståelse när det gäller läsning och litteratur i allmänhet (Eriksson 1994).

Under 1960-talet tycktes sagostundsverksamheten ha en nedgångsperiod. Den socialrealistiska litteraturen hade under flera år högre status än sagan. Intresset minskade, och när sagostunden återupptogs efter några år var det i princip bara förskolebarn som var besökare. Verksamheten fick i och med detta en annan inriktning. Det sägs också att vid den här tiden hade folksagan råkat i vanrykte, och förskollärarna var skeptiska till sagan som barnlitteratur. Efter en tid hade begreppet ”saga” ändrat innebörd och kom att användas synonymt med småbarnsberättelse (Eriksson 1994). Många bibliotek använde sig av sagostunden som ett forum för allehanda aktiviteter som lek och pyssel. Under 1970-talet blev det vanligt med visuella hjälpmedel under sagostunden. Sagoberättaren använde allt från bildbandsvisning och sagor på planscher till visualisering med dockor eller figurer klippta ur trasiga bilderböcker (*Barn i bibliotek* 1974). Den österrikisk-amerikanska psykologen Bruno Bettelheims bok *Sagens förtrollade värld* som gavs ut 1976 innehåller ett försvar av folksagan och sagoläsning för barn. Bettelheim analyserar i boken sagornas psykoterapeutiska betydelse. Liksom i andra västerländska länder fick Bettelheims bok i Sverige ett avgörande inflytande över inställningen till folksagan. Pendeln svängde tillbaka, och folksagan återupprättades som litterär genre, på barnbiblioteket såväl som i andra kretsar (Eriksson 1994).

Under 1960-talet började svenska bibliotek med utlån av grammofonskivor samt avlyssning av musik på biblioteken. Inspirationen kom främst från USA, men även från grannlandet Danmark. Enligt Engdal och Skoglund (1982) strävade alla bibliotek med självaktning efter att i sin verksamhetsberättelse få nämna en musikavdelning, även om denna ofta bestod av två nedsuttna fåtöljer och en trasig grammofon. Utvecklingen stöddes av punktbidrag från Skolöverstyrelsens bibliotekssektion. Bidraget tilldelades de kommuner som satsade på utrustning för musikåtergivning. Målsättningen för bibliotekens musikverksamhet var outvecklad och bestod mest av passivt skivspelning. Musiken representerades främst av visböcker, noter och instrumentskolor.

På barnavdelningarna lyssnades och lyssnas kanske än idag oftare på intalade böcker än på musik. Biblioteken ville ursprungligen helst att barnen skulle engagera sig i musiklyssnande istället. I *Barn i bibliotek* från 1974 kan man läsa: ”Musik för barn är inte bara Alice Tegnérns visor, det kan i lika hög grad vara tonsatta visor av Tolkiens Sagan om ringen eller Beethovens Für Elise eller avsnitt av Schuberts symfonier. Det som betyder något är hur dessa verk presenteras för barnen. Ett sätt är att t.ex. leka eller ’rita in’ musiken i barnen.” (*Barn i bibliotek* 1974, s. 96)

Varför bör det finnas musik på barnbiblioteket? Vid språktillägnet integrerar barn alla kulturformer: de sjunger, dansar, skanderar och talar. Musik är en del av språkutvecklingen. Talböckerna och de intalade sagorna blev omdebatterade under 1970- och 80-talen då en del bibliotek valde att ta bort dem ur sortimentet. Barnbibliotekarierna menade att små barn lämnades ensamma och isolerade med sina upplevelser, eller att barnen läste i en bok medan de lyssnade på en annan. Detta blev inte någon träning i koncentration samtidigt som barnbibliotekariernas kunskaper om barnlitteratur och barnkultur inte utnyttjades (Engdal & Skoglund 1982). Under 1990-talet var tonen annorlunda. Eriksson skriver i en text från 1994 att talboken är oantastlig som biblioteksmedium. Man kan se den som en väg till boken, en upplevelse i sig eller som ett extra plus. Med detta menar Eriksson att man förutom att läsa själva boken får en extra dimension i upplevelsen då texten läses av en god uppläsare: ”Att läsa med Astrid Lindgrens röst klingande i bakhuvudet, att få lyssna till Nalle Puh läst av Allan Edwall eller till Toivo Pawlo som läser om Loranga, Masarin och Dartanjang hör till den sortens upplevelser som kan ge en helt annan mening åt en bok man redan läst.” (Eriksson 1994, s. 54 f.)

Biblioteken har allt mer utvecklats till att bli kulturhus, en plats där man kan lyssna på musik, se film och teater samt besöka utställningar. Barnbiblioteket har genom åren provat olika aktiviteter, både för att ge barnen den kulturella stimulans som vuxenvärlden anser att de bör ha och för att tillmötesgå barnens egna önskemål. Under 1960-talet var det inte ovanligt att man köpte in några tv-apparater till barnavdelningarna för att visa barnprogrammen. När videobandspelaren var en nymodighet var man rädd för att videotittandet skulle ta över läskulturen och böckerna reduceras till en hörna av biblioteket (Engdal & Skoglund 1982). I dagens bibliotek har böckerna fortfarande sin givna plats, men så även andra medier som video- och DVDfilmer till utlåning samt Internetdatorer.

Viljan och förmågan att satsa på kultur för barn har varierat. Under ”barnets decennier” från 1960 till mitten av 1980-talet var intresset för barnkultur stort. Det var också lätt att få ekonomiska medel för satsningar som handlade om barn. Det pågick även en omfattande internationell forskning gällande barns situation och utveckling som bland annat ledde till upptäckten att barn och unga har en begränsad rörelseradie. Detta visade vikten av lokal kultur och filialbibliotek i närområdet. Man pekade även på kulturens utvecklande betydelse för barn, och hur viktigt det var för inläringen att få möta ord, bilder och musik tidigt i livet (Ryberg Wirdebo 1997). Det genomfördes dock ingen heltäckande reform i Sverige, förmodligen på grund av att stat, kommuner och organisationer delat på ansvaret och utfört många punktvisa insatser. 1990 presenterade utbildningsdepartementet, socialdepartementet och civildepartementet ett kulturprogram för barn och ungdom. En av punkterna i programmet var att initiativ och genomförande av kulturarbetet skulle vara kommunernas ansvar. Då alla kommuner under 1990-talet tvingades till besparingar var intresset för nya åtaganden svagt (Svensson 1993).

Betydelsefulla pedagogiska riktningar

Nedan presenteras ett urval pedagogiska skolor och tankegångar som är relevanta med tanke på barnbiblioteksdiskussionen. Presentationen är inte heltäckande, utan stödjer sig på barnbibliotekslitteraturen samt de undersökta projektens inriktningar.

Ellen Key

Många nya skolor och pedagoger såg dagens ljus under det som kom att kallas ”barnets århundrade” efter samhällsdebattören och författaren Ellen Keys skrift med samma namn som utkom 1901. Ellen Keys idéer var nyskapande och hon ville ge barnen större frihet än de tidigare hade haft. Samhället skulle byggas upp med barnet i centrum. Skolan skulle vara lika för alla, oavsett kön och samhällsgrupp. Den form av disciplin som rådde förkastades av Key, som menade att barn skulle undervisas genom att söka och skaffa egna erfarenheter samt lära sig genom framgångar och misslyckanden. Ellen Key hävdade också att skolornas läseböcker var olämpliga och borde ersättas av ”stora böcker” som klassiker och verk av diktare (Engdal & Skoglund 1982). Samtidigt bedrevs en intensiv debatt i Sverige om barnuppfostran och litteratur för barn. Honnörsordet var ”fantasi”. Folksagor, poesi och stora klassiker förespråkades.

Ellen Key var mycket kritisk till de metoder den svenska skolan använde. I Keys drömskola fanns varken betyg eller belöningar. Istället skulle samtal föras med barnen, varvid censorer skulle bedöma helheten i utbildningen. Lärarnas arbete skulle bestå i att lära eleverna lösa sina egna uppgifter och finna sina egna hjälpmedel. För Key var skolans bibliotek det viktigaste utrymmet. Det skulle vara den största, vackraste och viktigaste lärosalen, och bokutlåningen var en väsentlig del av kunskapssökandet (Andersson 2001).

Biblioteket var dock vid denna tid en plats för barnen att uppfostras på och göra dem till goda samhällsmedborgare. Det var främst de mer välbärgade familjernas barn som hade kontakt med litteraturen. Då Stockholms stadsbiblioteks nya lokaler öppnades år 1928 fick emellertid andra samhällsklasser möta litteraturen, samtidigt som bibliotekarierna fick inblickar i Stockholms slum. De fick vid den tiden göra hembesök på jakt efter försenade böcker. Barnen måste också sträcka fram händerna innan de släpptes in på biblioteket, för att visa att de var rena (Åberg 1984).

Åberg redovisar även att man i det ekonomiska uppsvinget efter kriget på 1940-talet riktade uppmärksamheten mot barn och barnverksamhet. 1934 hade Gunnar och Alva Myrdals skrift *Kris i befolkningsfrågan* publicerats där de förordade att samhället borde ta över en del av kostnaderna för barnen. Ett antal reformer infördes för barnfamiljerna, bland annat barnbidrag, hyresbidrag och mödravårdscentraler.

Ellen Key var långt före sin tid med sina pedagogiska idéer, och det var egentligen inte förrän under 1960-talet som man beredde plats åt barnen i samhället. Barnen började då betraktas som självständiga individer med rätt till respekt och utrymme. Barnkultur blev på modet, staten var generös med bidrag och många satsningar som berörde barn genomfördes (Rydsjö 1994).

Jean Piaget

År 1972 utgavs Jean Piagets bok *Psykologi och undervisning*. Detta verk fick och har fortfarande stor betydelse för människor som intresserar sig för barns lärande. Piaget menar att barn istället för att experimentera i tanken måste prova nya saker i den fysiska

verkligheten för att förstå sammanhang. Att lära sig saker och förstå dem är en aktiv process och kunskap är ett resultat av aktivitet (Halldén 1979).

Samma år, 1972, utkom första upplagan av boken *Barn i bibliotek*. Den utarbetades av Skolöverstyrelsens arbetsgrupp för barn- och ungdomsfrågor. Boken är en idéhandbok om aktiviteter och samarbetsformer för barnbibliotek. Här propageras för teater, tävlingar, lekverkstäder, kladdrum, musik på biblioteken och filmvisningar. Biblioteken ändrade karaktär, och boken var inte längre självklar som centrum för aktiviteterna. Man intresserade sig även för de barn som inte lånade eller läste böcker. Barnbiblioteket var ett av de få ställen som var gratis att besöka, och man ville erbjuda alla barn bra fritidsaktiviteter. Den uppsökande verksamheten blev också en viktig del av bibliotekets speciella service för att nå ut till alla med den nya barnkulturen (*Barn i bibliotek* 1974).

Den nya sociologiska och psykologiska forskningen med bland annat Piagets tankar om hur man tillägnar sig kunskap visade sig bland annat i att barnen uppmuntrades att skaffa sig kunskap på egna villkor. Bibliotekarierna på barnavdelningen var en av resurserna men det var barnen själva som bestämde hur de ville skaffa sig kunskapen. Piaget var dock inte den enda pedagogen vars tankar slog igenom vid den här tiden.

Maria Montessori

Maria Montessori levde och verkade 1870–1952 och hennes pedagogik influerade nästan all barnverksamhet på 1970-talet. Montessoripedagogiken grundar sig på en övertygelse om att barnet utvecklar sig självt i samspel med andra. Kunskaper och erfarenheter inhämtar eleverna själva genom ett undersökande arbetssätt, något som har stora likheter med Piagets tankegångar. I Sverige brukar Montessoris pedagogik räknas till den fria, självreglerande pedagogiken. Om man anpassar situationen efter barnets utvecklingsgrad och förutsättningar kan alla barn tillgodogöra sig den information man vill förmedla. Det är viktigt att omgivningen är anpassad för barn och tilltalande såväl estetiskt som praktiskt.

Montessori arbetade som läkare vid en psykiatrisk klinik och kom i kontakt med utvecklingsstörda barn som tagits in på mentalsjukhus. Hon blev övertygad om att dessa barn kunde hjälpas till en bättre utveckling genom specialundervisning. Hon fann att undervisningen var mycket mer framgångsrik än någon hoppats på, och ett flertal av barnen kunde lära sig läsa och skriva så väl att de kunde delta i inträdesproven till en skola för normalt utvecklade barn. Montessori undrade då vad som skulle ske ifall man tillämpade liknande metoder på normalt utvecklade barn. Till en början fanns inget speciellt pedagogiskt system, utan man ville bara jämföra normala och utvecklingsstörda barns reaktioner. Så småningom fastslog Montessori ett antal principer som hon ansåg var verksamma i barnets utveckling, och så föddes montessoripedagogiken (Andersson 2001).

Det pedagogiska materialet omfattar bland annat vardagssysslor som tränar koordination, motorik och koncentration, sinnestränande material, teoretiskt material och konstnärliga material.

Liksom Ellen Key ansåg Montessori att barndomen hade ett värde i sig. Man skulle utgå från barnens faktiska behov och inte vad vuxenvärlden ansåg att behoven var (Parmhag 1998).

John Dewey

En portalfigur i den moderna pedagogiken blev amerikanen John Dewey. Dewey var i första hand filosof, med grund i den tradition som kallas pragmatism. En central tankegång var att begrepp bäst förstås genom att tillämpas i praktiken. Undervisning skulle byggas upp genom "learning by doing", det vill säga problemlösning genom handling. Elevernas individuella intressen och läggning skulle sättas i centrum för planeringen av undervisningen, och arbetsformerna var aktivitetsinriktade. Eleverna måste i sin utbildning ges möjlighet att aktivt pröva och experimentera. Aktiviteten är utgångspunkten för ett målinriktat arbete där lärarna inte bara ska bredda elevens kunskaper utan även införliva demokratibegreppet i undervisningen. Eleverna ska inte bara handla själv, utan de ska få komma till tals så att inte endast lärarna och läroböckerna "talar". I Sverige introducerades Deweys pedagogik tidigt, den omnämndes bland annat av Ellen Key i andra upplagan av *Barnets århundrade* (Lundgren 1998).

Dagens skola bär tydliga spår av John Deweys pedagogiska filosofi, där människors egna intressen är utgångspunkten för undervisningen. De flesta pedagoger anser idag att lärandet måste vara meningsfullt för individen och upplevas som ett led i förverkligandet av egna intentioner. Undervisningsmetoder som bär drag av Deweys tankar är det nu så populära problembaserade lärandet och projektarbeten. Det passiva lyssnandet och en skola som är centrerad på läraren eller skolboken istället för på elevernas egen drivkraft skapar endast problem (Sundgren 2005).

Åtskilliga pedagoger åtnjuter en tillfällig popularitet för att sedan falla i glömska. John Deweys, Maria Montessoris och Jean Piagets idéer är dock fortfarande livaktiga. Några andra idéströmningar som fortfarande är relevanta avseende barnpedagogik är Rudolf Steiners waldorfpedagogik samt Célestin Freinet's arbetspedagogik.

Waldorfpedagogiken

Waldorfpedagogiken grundar sig på grundaren Rudolf Steiners antroposofiska¹ människosyn och omfattar hela människan, kropp såväl som själ och ande. Steiner ansåg att de första sju åren i ett barns liv är avgörande för den fortsatta utvecklingen samt att det skadar barnet att forcera utvecklingen. Det barnet behöver kunna lär det sig självt. För att individen ska kunna utvecklas måste inte bara tanken utan också känslan och viljan tränas. Waldorfskolor bereder stort utrymme åt konstnärliga ämnen, laborationer, musik och målning. Under de första åren används läroböcker endast i ringa utsträckning och inhämtandet av kunskap bygger till stor del på lärarnas muntliga framställning. Tanken är också att barnen härmar de vuxna för att begripa världen, och därför ska förskollärarna ägna sig åt arbete som man tycker är värdefullt för barnen att ta efter. Enligt Steiner bör man skydda barn från andras teorier om verkligheten, och undvika att ta ställning till vad som är rätt och fel. Stegvis ändras undervisningen med

¹ An tropo: som rör människan + sofi: vishet (*Nationalencyklopedins ordbok*)

barnens ålder och i högre klasser inriktar man sig på fakta, naturkunskap och matematik (Lindgren 1979).

Célestin Freinet

Célestin Freinets pedagogik brukar kallas ”en arbetets pedagogik” och grundlades på 1920-talet bland franska arbetar- och bondebarn. Med ”arbetets pedagogik” betonar man arbetets värde vad gäller såväl inläring, kamratskap, konfliktlösning och träning som ansvarstagande för människor och miljö (Nordheden 1998). Handens och hjärnans arbete värderas lika. Hela skolan ska vara en arbetande verkstad och eleverna skapar egna material i form av läromedel och tidningar (Skog-Östlin 1979). Eleverna måste få känna att de producerar någonting. Det gör de när de själva söker kunskap och när de redovisar denna kunskap för andra. Freinet och Maria Montessori stod varandra pedagogiskt nära, och han hänvisade gärna till Montessoris tankar. Dock försiggår arbetet i montessoriskolorna oftast innanför klassrummets väggar med pedagogiska ledare, medan freinetklasserna söker sig ut i samhället och söker egen kunskap. Kontakten med omvärlden är viktig och eleverna ska därför korrespondera med barn från andra delar av världen (Nordheden 1998).

Reggio Emilia

En annan betydelsefull idéströmning kommer från den norditalienska staden Reggio Emilia. 1963 startade chefen för barnomsorgen, Loris Malaguzzi, ett pedagogiskt projekt vid 35 kommunala daghem i Reggio Emilia. Projektet resulterade i en pedagogisk praktik som fortfarande utvecklas och förändras och där många svenska förskolor funnit inspiration (Dahlberg & Åsén 1998).

Malaguzzi hade kriget och fascismen i färskt minne, och insåg att lydiga människor kunde vara farliga människor. Tillsammans med en grupp föräldrar ville han skapa en pedagogik som byggde på att barn kan tänka och handla självständigt. Malaguzzi inspirerades av bland andra Piaget och Dewey.

”Ett barn har hundra språk (och därtill hundra hundra hundra), men berövas nittionio.” (Wallin 1996, s. 9) Så lyder de ofta citerade orden i en dikt av Loris Malaguzzi. De hundra språken är en metafor för de många uttrycksätt ett barn har tillgång till för att kommunicera med omvärlden. Redan det lilla barnet undersöker världen med alla sina sinnen: lärandet börjar långt innan förskolan. Reggio Emilia vill vara en pedagogisk verksamhet som stimulerar barnens många språk. Bilden är ett av de hundra språken, och även miljön runt barnet används som ett pedagogiskt redskap (Jonstoj & Tolgraveen 2001).

Barnen får ofta arbeta i projekt, där en av faserna är att grafiskt återge sina tankar. Ett rum på förskolorna används som ett laboratorium där barnen får prova att uttrycka sina tankar genom användandet av många olika ”språk” eller uttrycksformer (Andersson 2001). Malaguzzi ville ge barnet makt över sina läroprocesser, men inte utan pedagogisk vägledning. Därför talar man inom Reggio Emilia-pedagogiken om det medforskande barnet och den medforskande pedagogen. En viktig aspekt i denna pedagogik är också öppenhet för resultatet. Man börjar inte med att förutbestämma

målet för undersökningen, utan man prövar teorier, ifrågasätter och förkastar. Reggio Emilia kritiserar den syn på lärande som reducerar pedagogik till en ”mer eller mindre intressant resa ledd av läraren mot ett redan uppsatt mål.” (Jonstoj & Tolgraven 2001, s. 26)

I Sverige har man tagit till sig Reggio Emilia-pedagogikens sätt att arbeta planerat med olika projekt och teman. Man har även tagit till sig de hundra språken och använder ordet språk där man tidigare skulle använt formuleringen uttryckssätt. Malaguzzi menade att man inte tar tillvara alla de olika uttryckssätt som barn har, utan att de vuxna sätter gränser för vad barn vill lära sig. Som pedagog måste man utmana barnens teorier och ställa dem inför problem som leder lärandet vidare. Man får inte ge barnen svaren innan de ställt frågorna. ”Tror man att ett barn inte kan rita annat än huvudfotingar vid tre års ålder kommer man troligtvis inte att utmana barnet att utveckla sina huvudfotingar till mer komplexa bilder.” (Jonstoj & Tolgraven 2001, s. 27)

Sedan år 1993 har samarbetet mellan Sverige och Reggio Emilia fått en fastare organisatorisk form genom bildandet av Reggio Emilia Institutet i Stockholm. Där vill man ta tillvara det stora intresset för Reggio Emilia i de nordiska länderna genom studieresor, kurser och nätverk för erfarenhetsutbyte (www.reggioemilia.se).

Howard Gardner

En man och en kvinna vandrar tillsammans nedför gatan. Kvinnan steg är 2/3 av mannens. De startar samtidigt med vänster fot och de går tillsammans. Hur många steg måste var och en ta innan deras vänsterfötter samtidigt når gatan igen? (...) Personer som fått denna uppgift brukar gripa sig an den på en mängd olika sätt: En del blundar och försöker föreställa sig hur mannen och kvinnan går. En del ritar diagram eller tecknar streckgubbar på ett papper. Det finns alltid de som vill gå upp med någon annan person och vandra runt i rummet. Åter andra prövar olika matematiska formler och ekvationer, med en obekant faktor ”x”. En del försöker faktiskt slå in stegens rytm med händerna på bordet eller i knät.

(Lindström 1998, s. 207)

Människor har olika sätt att närma sig ett problem. En pedagog som tagit fasta på detta är Howard Gardner som hävdar att människor besitter flera olika slags intelligenser. Med intelligens menar Gardner förmågan att lösa problem eller framställa produkter som värderas högt i en kultur. Intelligens är med Gardners definition ett rikare begrepp än vad som kan mätas och sammanfattas i en intelligenskvot (Lindström 1998). I sin bok *De sju intelligenserna* definierar Gardner sju olika intelligenser, var och en knuten till en viss del av hjärnan. Varje människa besitter alla intelligenserna men i olika grad. Intelligenserna presenteras nedan såsom de presenteras i Gardner (1994) samt tolkas av Lindström (1998, s. 211 f.).

Lingvistisk intelligens innebär att man har lätt för att stava och formulera sig. Ordförrådet är rikt och människor med god språklig intelligens talar och skriver på ett förtroendeingivande sätt. Förmågorna är fonologiska, semantiska, syntaktiska och pragmatiska.

Logisk-matematisk intelligens handlar om att kunna hantera abstrakta problem, logiska mönster, klassifikationer och samband. Personer med logisk-matematisk läggning är bra på att pröva hypoteser, spekulera kring frågor av typen "Vad händer om ..?" samt dra slutsatser. Matematik och siffror är fundamentala i denna typ av intelligens.

Spatial intelligens är förmågan att tänka i bilder samt att föreställa sig hur föremål ser ut från olika synvinklar. Denna intelligens innefattar känsla för färg, form, linje och djup. Människor med spatial intelligens sysslar gärna med kartor, illustrationer, diagram och yrken där man är tvungen att orientera sig i rummet.

Kroppslig-kinetisk intelligens. Personer med denna läggning har god behärskning av sin kropp och tycker om att röra på sig. De har inga problem med att utföra komplicerade kroppsörelser och föredrar ett laborativt arbetssätt då de får tillfälle att känna på och hantera olika föremål.

Musikalisk intelligens består av förmågan att uppfatta och framställa melodier, rytmer och olika former av musikaliska uttryck. Man har sinne för att uppfatta då någon spelar falskt eller i otakt, samt kan lätt lägga melodier och rytmer på minnet.

Interpersonell intelligens kallas även för social intelligens. Personer med utpräglad interpersonell intelligens är lyhörda för hur andra personer känner och tänker, och har god empatisk förmåga. De kan bemöta och kommunicera med andra människor med denna insikt i bakhuvudet.

Intrapersonell intelligens är riktad inåt i motsats till interpersonell intelligens. Den skulle också kunna betecknas förmåga till självkänedom. Med en välutvecklad intrapersonell intelligens har man god tillgång till sitt eget känsloliv och ofta självständigt grundade uppfattningar i kontroversiella frågor.

Gardners intelligenser har i viss litteratur kompletterats med en åttonde intelligens, nämligen den *naturalistiska intelligensen*. Denna naturalistiska förmåga är förbunden med företeelser i naturen såväl som förmågan att umgås med levande varelser som inte är människor (Lindström 1998).

Enligt Gardner äger var och en alla de åtta intelligenserna även om vi skiljer oss åt i fråga om starka och svaga sidor. Intelligenserna bör inte förväxlas med bestämda kunskapsområden. Inom ett och samma område tas i princip alltid flera intelligenser i anspråk. En pianist använder inte bara sin musikaliska intelligens utan även den kroppslig-kinetiska vid fingersättning och anslag samt den intrapersonella vid tolkningen av musikstycket (Lindström 2005).

Howard Gardners teorier om de många intelligenserna har använts under en tid inom skolpedagogiken. Även barnbibliotek vill stimulera många olika slags barn och har intresserat sig för Gardners teorier, något som vi kan tolka ur det projektmaterial vi inhämtat. Traditionellt talar bibliotek inte till intelligenser som den kroppslig-kinetiska men lägger tonvikt vid den lingvistiska. Framtidens barnbibliotek kanske kan stötta fler av barnets intelligenser än så?

Den musiska människan

Den musiska människan är en term som förekommer i Vejle Børnebiblioteks projektbeskrivning. Enligt Nationalencyklopedin syftar musisk på muserna eller deras konstarter. Muserna var nio sånggudinnor i den gamla grekiska religionen. De sades vara döttrar till Zeus och leddes av konsternas beskyddare Apollon. Varje musa bevakade sitt område av kulturen, sedermera även lärdom, såsom dans, historieskrivning, diktning, komedi, körsång och astronomi (*Nationalencyklopedin, Elektronisk*). Läkaren och hjärnforskaren Kjeld Fredens har skapat en vidare definition av termen musisk. ”Det musiske i mennesket handler om at turde åbne sig. At turde bryde vanetænkningen og se nye muligheder og afprøve nye sammenhænge. (...) Derfor handler det musiske i mennesket ikke om, at alle skal være kunstnere. Det handler om at undgå, at vi alle bliver slaver af vanetænkningens lænker” menar Kjeld Fredens (Kabel 1998, s. 18).

Enligt Fredens vågar den musiska människan öppna sig mot nya möjligheter. Man vill utveckla fler dimensioner hos barnen och inte ensidigt fokusera på det tekniska i samhället. Genom att bryta gamla tankemöster och satsa på kreativitet hoppas man finna en ny väg till bibliotekets värld. Fredens har även inspirerats av Gardners teori om de många intelligenserna (*Det musiske børnebibliotek, Projektets webbplats*). Den musiska dimensionen samspelar med det abstrakta tänkandet. Man ska inte fokusera på antingen det ena eller det andra. ”For reducerer man (...) den ene af de to bevistheder i partnerskabet – så reducerer man hele partnerskabet og dermed begge bevistheder. Den æstetiske dimension er altså ikke bare en form for dessert, når man er mæt.” (Fredens 2003)

En musisk människa kännetecknas genom det man brukar kalla emotionell intelligens. Man är lyhörd och kan samspela med andra. ”I musiske forhold har man ikke modspillere men medspillere. Her handler det ikke om at blive først færdig. Om at vinde over andre. Nej – det handler om at vinde sammen med andre, påpeker Kjeld Fredens.” (Kabel 1998, s. 19) Idén om den musiska människan motsätter sig tankarna om att barn utvecklar sig i bestämda stadier:

Det musiske vil ikke have stadier. Det musiske tænker i udvikling mere som et edderkoppenet end en trappetige. Hvis du skal op af en trappetige, er du nødt til at begynde i bunden og kæmpe dig op, siger Kjeld Fredens og tilføjer til sidst: – I et edderkoppenet kan du starte mange forskellige steder og du kan gå i mange forskellige retninger. Du skal hele tiden kunne se nye muligheder og foretage nye valg ud fra nye forudsætninger. Og det kræver, at du er åben for anderledesheden og tør bryde vanetænkningens lænker.

(Kabel 1998, s. 21)

Projektöversikt

Tyngdpunkten i vår undersökning ligger på fem aktuella projekt i Sverige och Danmark:

Rum för barn, Sverige
2020 Mars Express, Sverige
Børnebiblioteket som eksperimentarium, Danmark
Det musiske børnebibliotek, Danmark
Det interaktive børnebibliotek, Danmark

Inom dessa fem projekt arbetar man för att förnya barn- och ungdomsverksamheten på folkbiblioteken, men också med att utväxla idéer med och hämta inspiration från andra projekt i biblioteksvärlden, fackliga miljöer, näringsliv och andra kulturområden. Projekten presenteras var för sig för att ge en grundläggande förståelse av deras bakgrund, fokus, praktiska verksamhet samt målsättningar. Projekten befinner sig på olika stadier, de tar mer eller mindre uttalat teoretiskt stöd hos olika forskare inom barnpedagogik, och låter sig i olika grad influeras av andra verksamheter inom kultur och näringsliv. Kortfattat redogörs även för några övriga nordiska projekt som vi anser har relevans för vår undersökning. Materialet om de olika projekten är hämtat främst från projektens webbplatser, projektbeskrivningar, projektansökningar samt artiklar från dagspress och tidskrifter.

Rum för barn

Barn läser i dag mindre än förr och vuxna läser också mindre för dem (...). Vi vill göra ett nytt bibliotek där barnen kan göra mer självständiga val. I stället för att behöva lära sig bibliotekets klassificeringssätt eller ta hjälp av en bibliotekarie ska barnen kunna hitta utifrån logiskt tänkande. Böcker om stjärnor ska till exempel finnas uppe vid taket och böcker om smådjur längst ner mot golvet.

(Olsson 2004, Elektronisk)

Citatet ovan är hämtat från Dagens Nyheter och den som uttalar sig är Giovanna Jörgensen, chef för *Rum för Barn* på Kulturhuset i Stockholm. Hösten 2005 öppnas där ett nytt barnbibliotek. Avsikten har varit att skapa ett bibliotek som enbart tar hänsyn till barns behov. Enligt Kulturhusets pressmeddelande från 2005 innebär detta bland annat att barns sätt att tänka och ställa frågor avgör hur böckerna är sorterade, att möbleringen anpassas efter barns behov av rörelse och motoriska utmaningar och att vägen till böckerna går genom leken. Böckernas magi ska visualiseras i rummet genom inredning och möbler som möter barnens alla sinnen och intelligenser. ”Vi lämnar känd mark och

beträder ny okänd. Vi utmanar det klassiska barnbiblioteksrummet och skapar en modell för framtidens barnbibliotek” (*Pressmeddelande: Drömbibliotek för barn blir verklighet*, Elektronisk).

Bifogat till ansökan om bidrag från Kulturrådet 22 mars 2004 finner man en längre beskrivning av varför man vill utforma ett nytt barnbibliotek: ”Vi vill skapa ett bibliotek som i sin struktur är begripligt för barn, redan innan de kan läsa. Detta finns inte ännu. Vi tror att om barn tidigt känner sig trygga i ett bibliotek och förstår hur det fungerar så ökar chanserna att de själva kommer att låna och läsa böcker. (...) Vår tanke är att skapa ett nytt offentligt rum som kommer de yngsta medborgarna till del och som på lång sikt bidrar till att öka läslusten för sina användare” (Jørgensen 2004).

Bilagan definierar bibliotekets barnperspektiv i tre punkter:

1. Böckerna är sorterade och uppställda så att barnen kan hitta dem och nå dem.
2. Inredningen i rummet är sådan att den utmanar såväl intellektet som motoriken och fantasin hos barnet.
3. Man vill uppmuntra och stödja barnet i att själv söka och hitta böcker i biblioteket.

Idén är att förskolebarn själva ska kunna söka, läsa och ställa tillbaka böcker i ett system som är anpassat efter deras intellektuella och motoriska utvecklingsnivå. Barnets sätt att söka litteratur och information skiljer sig från en vuxens. Ett barn frågar sällan efter böcker av en speciell författare, men ofta efter böcker med en särskild handling, ett visst format eller med särskilda bilder. Barn sorterar och klassificerar, men inte på det sätt som biblioteken traditionellt gör (ibid.).

Giovanna Jørgensen jämför miljön med ett montessoriklassrum för förskolan. I rummet finns en tydlig ordning som barnen är med och upprätthåller. Man tar hänsyn till barnens nyfikenhet och initiativförmåga. Leken ses som en väg till läslust. I det nya biblioteket menar man att rörelse hjälper hjärnan att organisera sig. Till skillnad från en traditionell bibliotekslokal som uppmuntrar till intellektuell verksamhet vill man låta leken och barns motoriska verksamhet vara en viktig del i utformningen. ”Det är viktigt att leken är en väg till läsning och inte ett mål i sig. Detta är alltså ingen lekpark utan ett bibliotek för många intelligenser där vi endast förstärker det magiska i biblioteket”, skriver Jørgensen i bilagan. Plats för läsning ges på undanskymda och rofyllda ställen (ibid.).

I biblioteket hoppas man även kunna ha installationer som ger lustfyllda möten med språket och orden. Rum för barn har tidigare producerat en turnerande utställning kallad *Solkatter och ögonstenar* som handlar om dubbeltydiga ord. Till utvecklingen av projektet vill man knyta en lingvistikern som vet hur barn läser bilder och hur ett katalogiseringssystem utan ord kan se ut. Vidare vill man även samarbeta med en pedagog som känner till barnets motoriska utveckling i samspel med den intellektuella utvecklingen. Möbelformgivare kan skapa lekfulla möbler, och en scenograf kan ge rummet ett innehåll och stimulerande färgsättning (ibid.).

Rum för barn har redan goda relationer till Reggio Emilia-institutet i Stockholm samt dess italienska moderorganisation. Därför vill man använda sig av dess pedagogiska

tankar och tilltal till barnen. Montessoripedagogikens sätt att uppmuntra barnen till självständighet är också av intresse då man utformar den nya offentliga miljön. ”Vi har som en fast grund utvecklingspsykologin och det vi vet om barns motoriska och intellektuella utvecklingsfaser. Vi kan hämta exempel från olika pedagogiska inriktningar och vad de säger om barns kompetens och förmågor i tidig ålder” säger Giovanna Jörgensen (ibid.).

Att se på barnbiblioteket ur ett barnperspektiv är helt i enlighet med FN:s konvention om barnets rättigheter menar Giovanna Jörgensen. Biblioteket blir verklighet genom bland annat sponsorpengar från Åhléns varuhus. Projektet har erhållit ungefär tre miljoner kronor i sponsorpengar. Åhléns VD Bjarne Mumm uttalar sig om samarbetet i Kulturhusets pressmeddelande: "När Kulturhuset presenterade sina planer på ett nytt spännande barnbibliotek blev vi mycket intresserade. Barn och barnfamiljer är en viktig målgrupp för Åhléns så det känns bra att gå in i detta projekt som anknyter så väl till vår verksamhet. Det är min övertygelse att vi tillsammans med Kulturhuset kan utveckla barnbiblioteket till något mycket positivt" (*Pressmeddelande: Drömbibliotek för barn blir verklighet*, Elektronisk).

2020 Mars Express

Tror du att alla dessa bibliotek kommer att finnas? Och svaret är tvärsäkert: Det handlar egentligen inte om det. Frågan är: Vill du att de ska finnas? Varför skulle inte framtiden kunna se ut så? Varför inte? För om vi inte gestaltar framtiden kommer vi inte att uppleva den.

(2020 Mars Express Barns och ungdomars bibliotek – en framtidsspaning)

Vi kan skapa oss en bild av framtiden genom att tolka vår verklighet nu, men hur skall ett barnbibliotek se ut för att leva upp till de krav, behov och förväntningar som barn och ungdomar kommer att ha och de krav som samhället kommer att ställa på dem 2020? Vi vill tända barnbibliotekarierna, inspirera dem att jämföra sig med omvärlden, spana utåt och inte bara inåt.

(Projektansökan 2020 Mars Express)

Det inledande citatet är en översättning och kommer ursprungligen från Rob Bruijnzeels, initiativtagare och projektledare för det holländska projektet *Bibliotheken 2040* (<http://2040.bibliotheek.nl/web/startscreen.htm>). Detta projekt har tjänat som inspiration för det svenska projektet *2020 Mars Express* som drivs av representanter från Länsbibliotek Jönköping, Regionbibliotek Västra Götaland och Länsbibliotek Skåne. Det andra citatet ovan ger en första bild av det svenska projektet och speglar dess vilja att ligga i täten för en långsiktig utveckling på barnbiblioteksområdet. I en projektansökan till Svensk Biblioteksforening från år 2004 ger man följande bakgrund till sitt projekt:

Biblioteken är en viktig del i det lärande samhälle vi befinner oss. För att öka jämlikheten och stimulera barns lärande även under fritiden måste biblioteken se över den situation de befinner sig i. Stämmer vårt utbud med det som våra barn och ungdomar önskar/behöver i sitt bibliotek? Har vi frågat?

(Claesson et al. 2004)

2020 Mars Express ställer sig frågan hur biblioteken ska möta den snabbt förändrade omvärlden och efterfrågar barnbibliotek som följer med i samhällsutvecklingen och inte hamnar på efterkälken. Trots många projekt och många aktiva, entusiastiska barnbibliotekarier verkar det som om verksamheten på många håll stagnerat, skriver man i en av projektets ansökningar. Projektet vill med en ”kraftfull gemensam insats arbeta för nytänkande på barn- och ungdomsbiblioteken under 2004/2006.” (*Projektansökan 2020 Mars Express*, s. 1)

Projektet 2020 Mars Express tar avstamp i andra avslutade projekt som har förnyat barnbiblioteksverksamheten i Sverige, till exempel projektet *På barns och ungdomars villkor* i vilket man arbetat fram en ny målsättning för folkbibliotekens barn och ungdomsverksamhet baserad på FN:s konvention om barnets rättigheter. Genom projekt 2020 Mars Express vill de deltagande biblioteken öka brukarinflytandet på barn- och ungdomsbiblioteken genom att hitta nya metoder för att låta barn och ungdomar påverka och forma sitt bibliotek. Detta ska uppnås genom samarbeten med personer från bibliotekets omvärld såsom scenografer och pedagoger samt genom intervjuer, verkstäder, ”lajv”, rollspelsläger, studiebesök och länsövergripande nätverkssamarbete. Projektdeltagarna ska även skickas ut på kunskapsinhämtning i Europa och ta del av barnbiblioteksverksamhet som skiljer sig från mängden, till exempel *Centre for the Child Birmingham* (www.birmingham.gov.uk/centreforthechild), men även uppmärksamma andra verksamheter som kan tillföra utvecklande idéer till biblioteken (*Projektansökan 2020 Mars Express*).

Man uttrycker i projektansökningar viljan att knyta samarbetspartner och inspiratörer från andra kulturområden till projektet som till exempel arkitekter, scenografer, utställningsproducenter, konstnärer och framtidsforskare: ”Vi ska göra studiebesök och studera andra verksamheter för barn. Hur kan man t.ex. integrera lärande miljöer för barn i ett bibliotek? Vad kan vi lära av museerna? Vi vill träffa planerare/pedagoger för att få ta del av deras tankar. Exempel på sådana verksamheter är Universeum i Göteborg, Världskulturmuseet i Göteborg, Childrens Museum i Hallsberg, Junibacken, Liseberg, Sagomuseet i Ljungby och Barnboksmuseet i Haag.” (ibid.) Förhoppningen med detta, som man uttrycker det i ett dokument angående utvecklingen på Råslätts bibliotek i Jönköpings Län, är att ”de energier och de kunskaper ett annat kulturområde kan förmedla, ska (...) skapa levande diskussioner och konkreta resultat.” (Lundström, odaterad)

Projektet 2020 Mars Express vill vidare utmana de konventionella biblioteksmiljöerna och exponera medier på nya sätt. Genom olika brukar- och referensgrupper vill man inom projektet beakta aspekter gällande lärandemiljöer, tillgänglighet, mångkultur samt läs- och skrivsvårigheter. Förhoppningen är att modeller för kommande utvecklingsarbeten ska kunna skapas. Det är även angeläget med ett mellankommunalt och mellanregionalt samarbete också med övriga kulturinstitutioner. Utgångspunkten ligger i barnkonventionen och den nationella målsättningen för Sverige (*2020 Mars Express, Barns och ungdomars bibliotek – en framtidsspaning*).

Fyra punkter som satts upp i en odaterad projektansökan skriven av Lo Claesson vid Länsbibliotek Jönköping visar vilka mål som finns med 2020 Mars Express:

- Ett antal kommunbibliotek har hittat nya metoder att låta barn och ungdomar påverka och forma sitt bibliotek – dvs. ett tydligt brukarinflytande som lever kvar.
- Vidgade perspektiv, nya inspiratörer och samarbetspartner för biblioteken lokalt och regionalt.
- Ett livaktigt hållbart nätverk kommunalt, regionalt inom länen samt över länsgränserna.
- En idébank – både virtuell och i bokform av fräscha idéer när det gäller att utforma bibliotek för barn och ungdomar.

(Projektansökan 2020 Mars Express Barns- och ungdomars bibliotek – en framtidsspaning)

Børnebiblioteket som eksperimentarium

Børnebiblioteket som eksperimentarium är ett utvecklingsprojekt på Frederikshavn Bibliotek och Hjørring Bibliotek som inleddes år 2002. De båda biblioteken är likvärdiga parter i samarbetet, och resultaten synliggörs på båda biblioteken. I projektet ingår utväxling av innehåll och personal mellan de två biblioteken. Børnebiblioteket som eksperimentarium ingår i ett nordiskt samarbete tillsammans med Deichmanske Bibliotek i Oslo samt Kulturhuset i Stockholm. Tillsammans har man bland annat utformat en vandringsutställning, NordOrd, som kommer att starta våren 2006. Fokus ligger på nordisk språkförståelse genom lek (*Børnebiblioteket som eksperimentarium – et udviklingsprojekt på Frederikshavn og Hjørring Bibliotek*).

Projektet är treårigt, första året koncentrerades till realisering och etablering, år två och tre satsas på samarbetsrelationer lokalt, regionalt och nationellt. Dessutom vill man utveckla kompetensutvecklingsdelen för att personalen efter tre år ska kunna arbeta inom ett projekt som lever sitt eget liv. Utgångspunkten ligger i frågeställningen hur man på biblioteken ska kunna förmedla litteratur och läsoplevelser på ett mer sinnligt och interaktivt sätt än vad som sker i nuläget. Man menar att böckerna ”vänder ryggen till låntagarna”. Detta vill man i projektet avhjälpa genom att i större utsträckning samarbeta med andra fackliga områden och realisera sina idéer i praktiken, men även fungera som en inspiration för framtidens barnbibliotek generellt (*Børnebiblioteket som eksperimentarium. Ansøgning om projektmidler for folke- og skolebiblioteker* 2003).

Det nya bibliotekskoncept som utarbetats inom projektet grundar sig på traditionell barn- och ungdomsverksamhet, men är nytänkande framförallt i sitt uttryck: ”Vi vil gerne give bibliotekets brugere nye muligheder for at træde ind i den mangfoldige verden et bibliotek rummer. Det skal gøres gennem nye formidlingsformer, der direkte inviterer børn og voksne til at gå på opdagelse, at eksperimentere, og giver mulighed for interaktivitet mellem bruger og materiale.” (*Børnebiblioteket som eksperimentarium. Et samarbejdsprojekt mellem Frederikshavn Bibliotek og Hjørring Bibliotek* 2002 s. 2)

Målgruppen för projektet definieras som barn i alla åldrar samt medföljande vuxna. Under projektperioden vänder man sig emellertid till utvalda åldersgrupper. Man avser att skapa en verksamhet som även barn med annan etnisk härkomst kan ha glädje av och satsar därför mycket på andra former utöver det skrivna ordet (ibid.).

Projektet ska utforska nya former av förmedling av litteratur och presentera nya vägar till bibliotekets utbud. I projektets inledningsfas uppsökte projektdeltagarna miljöer utanför biblioteket för att hämta inspiration och minska risken att begränsa sig till vad man själv tror går att genomföra i biblioteksrummet. Børnebiblioteket som eksperimenterium är bland annat inspirerat av museers direkta sätt att förmedla där alla sinnen är involverade i upplevelsen. I projektansökan från 2003 betonar man att inspiration till projektet kommer att tas från museiverksamheter, scenografer och konstnärer. Man vill vidare arbeta med överraskningsmoment, interaktivitet och konstnärliga uttryck integrerat i en mer traditionell uppställning samt använda sig av ljud, bild, video och grafik i förmedlingen av bibliotekets samlingar (*Børnebiblioteket som eksperimenterium. Ansøgning om projektmidler for folke- og skolebiblioteker 2003*).

Udgangspunktet er tesen om, at udviklingen af det virtuelle bibliotek medfører et forstærkt behov for et offentligt rum, hvor borgerne kan mødes, lære og opleve. Dette har også som konsekvens, at fokus flyttes fra samlinger til folk – hvilket igen får indflydelse på opstilling og indretning. Samlingerne er fortsat hovedlegitimeringen af bibliotekerne (...) men de skal ”befolke” rummene på en anden måde – og de skal formidles anderledes.

(*Børnebiblioteket som eksperimenterium.*

Et samarbejdsprojekt mellem Frederikshavn Bibliotek og Hjørring Bibliotek 2002 s. 3)

Man räknar med att den nya utformningen av barnbiblioteket kommer att innebära en stor utmaning för personalen, och ett nytänkande kring bibliotekarierollen får därför en central placering i projektets framtid. Till kompetensutvecklingsarbetet vill biblioteken knyta relevanta personer från olika fackmiljöer. Som exempel nämner man i projektansökan från 2003 Børnekulturens Netværk, Danmarks pedagogiske Universitet, Syddansk Universitet och Danmarks Biblioteksskole. Man hoppas även på värdefulla kontakter i och med de nordiska samarbetspartners man har i Norge och Sverige. 2003 beviljades Frederikshavns och Hjørrings bibliotek inledningsvis medel till start av projekt från Danmarks Biblioteksstyrelse, och en egentlig projektansökan utformades senare samma år. 2004 beviljades biblioteken medel till själva projektet och första steget blev att skapa *Det runde Rum* på Frederikshavn Bibliotek (ibid.).

Det runde Rum är inte ett rum i egentlig mening utan avgränsas med hjälp av ljus och rumsliga element och ska fungera som ett förmedlingsrum. Rummet är uppbyggt av olika installationer: *Ordkløveren*, *Animationen*, *Anmelderen*, *Sandkassen*, *workstations* och *Hyperhesten*. Rummet ligger som en naturlig mittpunkt och är ”et futuristisk, varmt og organisk alt-muligt-rum. Det runde rum skal indtages av børn og lægge op til leg med ord, historier, animation og andre kreative processer. Et rum, der i høj grad vil lægge op til, at både kultur med og av børn tages alvorligt!” (*Børnebiblioteket som eksperimenterium*, projektansökan 2 2003, s. 2) Man har sedan det runda rummet på Frederikshavn Bibliotek byggdes haft två workshops med deltagande barn, och aktiviteter genom utställningsföretaget AVnatura, som tidigare arbetat med liknande projekt.² Genom dessa workshops har man fått vidare inspiration till hur man kan utveckla det runda rummet (*Børnebiblioteket som eksperimenterium – et udviklingsprojekt på Frederikshavn og Hjørring Bibliotek*).

² AVnatura arbetar med utställningsteknik som inkluderar bland annat foto, ljud, ljus, video och animationer. Företaget är specialiserat på naturutställningar och naturfotografi (www.avnatura.dk).

I det runda rummet har man enligt projektbeskrivningen utvecklat en rad förmedlingsverktyg:

- HyperHesten: overrasker ved, at den begynder at fortælle en god historie, idet rytteren sætter hesten i trav.
- Sandkassen: likner måske nok en traditionel sandkasse, men er samtidig også en ny form for udstillingsvindue.
- Anmelderen: lægger op til, at børnene laver levende anmeldelser i et lille studie. Det kan være af bøger, film, musik eller andet man vil dele med andre.
- Animationen: giver børnene mulighed for selv at fremstille enkle animationer.
- Ordkløveren: en installation, der pirrer nysgerrigheden i forhold til bogstaver, ord og læsning.
- Workstations: er Internetcomputere, som hen ad vejen bliver udviklet til et smaspil med andre aktiviteter i rummet, f.eks. workshops.

(*ibid.*)

Planer finns på att öppna ytterligare ett runt rum, på Hjørring Bibliotek hösten 2005. ”Det runde Rum i Hjørring bliver et konkret bud på, hvordan for eksempel en bog åbner sig overfor brugerne – eller omvendt – hvordan brugeren vil få lyst til at træde ind i bogen.” (*ibid.*) Förhoppningen på sikt med de båda rummen är att utforska dess möjligheter ytterligare genom att undersöka vilken betydelse de får för resten av biblioteket och på vilket sätt de bidrar till nya utmaningar, roller och samarbetsformer. Man hoppas även att rummen ska präglas av besökarna och utökas med nya aktiviteter efter hand. De två medverkande biblioteken ska knytas närmare varandra genom utbyte av personal och element som ingår i de två rummen (*ibid.*).

Slutmålet är att biblioteket ska innehålla tre huvudsakliga uppdelningar: *Det runde Rum*, *Arkivet* och *Hulen*. Arkivet kommer att innehålla traditionella medier som böcker, musik, video samt spel och är tänkt att vara konstnärligt inrett i ”en hyggelig, lidt hemmelig stemning á la ’Rosens navn’ (*Børnebiblioteket som eksperimentarium*, projektansökan 2 2003, s. 2). *Hulen* kommer att utformas som en äventyrlig miljö för de yngsta besökarna. Här kommer man att arbeta med scenografi som håller sig på barnens höjd, runt 1,2 meter, men som även tillåter vuxna att vistas där. Man kommer här att arbeta med alternativa uppställningar av bilderböcker (*Børnebiblioteket som eksperimentarium – et udviklingsprojekt på Frederikshavn og Hjørring Bibliotek*).

Projektet *Børnebiblioteket som eksperimentarium* har som målsättning att förändra det fysiska uttrycket i biblioteksrummet och sedan använda detta som utgångspunkt för nya förmedlingsformer och även för nya roller för både användare och personal. En förhoppning med projektet är också att den fysiska miljön ska fungera som facklig lärmiljö och inspirationsmiljö för biblioteksfolk och samarbetspartner. Det yttersta målet med projektet är att utveckla en permanent försöksstation (*ibid.*). Projektet existerar på två plan: externt sätter man ord på hur framtidens barnbibliotek kan utformas och internt omsätts några av idéerna i praktiken:

Vi vil arbejde på to planer. Det ene bliver at gennemføre ideerne om børnebiblioteket som eksperimentarium og arbejde aktivt med dette i forhold til de børn og voksne der bruger biblioteket og får glæde af en ny tilgang til bibliotekets samlinger. Det andet plan bliver at give

biblioteksvæsenet og deres samarbejdspartnere på børnekulturområdet et fagligt læringsmiljø, der er knyttet direkte til praksis.

*(Børnebiblioteket som eksperimentarium.
Ansøgning om projektmidler for folke- og skolebiblioteker 2003)*

Tone Lunden från Hjørring Bibliotek är projekthandledare för Børnebiblioteket som eksperimentarium och skriver i ett e-postmeddelande: ”Vi har ikke arbejdet ud fra en bestemt pædagogik, men har taget udgangspunkt i at vi synes biblioteket skal være mere sanselig og interaktivt. Vi er inspireret af mange museers måde at formidle på til børn. Skulle jeg nævne én vil det være Howard Gardner med de mange forskellige intelligensbegreber.”³

Det musiske børnebibliotek

Der var en gang en Konge og en Dronning. De havde et lille barn. En lille Prinsesse. Hun legede og havde det sjovt. Men hendes far og mor ville hende det så godt. Hun skulle lære en masse, så hun kunne blive dygtig. Derfor fik hun den bedste huslærer og en stor fin computer, så hun kunne lære at læse og skrive, regne og surfe på nettet. Nu havde hun ikke længere tid til at lege, for hun skulle hele tiden undervises. Hun blev bedre og bedre til at regne og læse, skrive og surfe ... men hun vidste ikke hvad hun skulle bruge det til. Hun mistede humøret... Men så kom narren. Han begyndte at lege med hende igen. De spillede musik, malede billeder og skrev poesi. Hun blev atter glad og pludselig fik hun lyst til at lære noget mere. Så hun kunne få et indhold i det hun malede, skrev og spillede.

(Det musiske børnebibliotek. Projektbeskrivelse s. 1)

Vejle Bibliotek anser att barnbiblioteken under en alltför lång period fokuserat på ny teknik och nya medier. Därför vill man föra utvecklingen inom barnbiblioteksvärlden åt ett annat håll. Man har valt det musiska.

Det musiske i mennesket handler om at turde åbne sig. At turde bryde vanetænkningen og se nye muligheder og afprøve nye sammenhænge. Derfor handler det musiske i mennesket ikke om, at alle skal være kunstnere. Det handler om at undgå, at vi alle bliver slaver af vanetænkningens lænker.” Ifølge Kjeld Fredens udvikler det musiske alle intelligenser og skaber et samspil mellem den sociale, den kognitive og følelsernes intelligens.

(Ansøgning om tilskud til projektet Det musiske børnebibliotek 2001)

Projektets syfte är enligt projektansökan från 2001 att bidra till att ta fram och stärka det musiska i barnet genom att utveckla bibliotekets utbud på ett sätt som frammanar musiska kompetenser. Projektet har sin grund i åsikten att många bibliotek de senaste åren varit i det närmaste teknikfixerade. I Vejle vill man med Det musiske børnebibliotek försöka skapa en motvikt till detta.

For at vi kan bibringe børn musisk tankegang, skal vi selv være musiske. Derfor kræver hele projektet en samlet opkvalificering af børnebibliotekets personale. Når vi vil skabe ”Det musiske

³ E-post från Tone Lunden till uppsatsförfattarna 2005-05-19

børnebibliotek” mener vi, at vi skal prøve at få en musisk indgang til alt det vi laver. Vi mener, at det er vigtigt at vi som børnebibliotekarer forholder os til de nye medier og herunder Internettet. Men også det vil vi forholde os til musisk.

(*Det musiske børnebibliotek*)

Hur ska man nå målet att göra barnen mer musiska i Vejle? Enligt projektansökan från 2001 ska detta ske dels genom att man ger barnen goda musiska upplevelser på biblioteket och dels genom att ge dem möjligheter att själva utveckla och uttrycka sina musiska egenskaper. På biblioteket ska man utveckla nya former för arrangemang och arbeta sammanhängande runt ett visst tema eller författarskap. Man vill uppmuntra barnen att sätta sig in i ämnet både på biblioteket och andra institutioner och under sin fritid. Under den del av verksamheten som man kallar *Den musiske ferieskole* kommer man även att använda sig av experiment för att stimulera till lärande kring ett visst ämne. I *Den musiske ferieskole* ska barn kunna pröva och utveckla olika kulturella kompetenser som till exempel dans, teater, musik och författar- och illustrationsverkstäder. Man vill även prova nya grepp som i *Den gode historie på tvaers*, då barn bjuds in till biblioteket redan klockan sex på morgonen för att gå ut i naturen och känna efter stämningar och intryck. Därefter ska barnen uttrycka vad de upplevt genom bilder, dikter, dans eller musik (*Det musiske børnebibliotek. Referat af Styregruppemøde den 19.juni 2002*).

I projektansökan från 2001 förtydligas hur bibliotekets miljö, förmedling och personal ska medverka till att utveckla mer musiska barn:

/L/okaler og omgivelser – skal være inspirerende og give muligheder for musisk udfoldelse. Børnene skal overraskes og få andet end det forventede så deres vante tankebaner bliver brudt. Det kan f.eks. ske gennem kunstnerisk udsmykning og oplevelsesorienterede scenarier. Det musiske skal tænkes ind i formidlingen af såvel viden som oplevelser, herunder anvendelsen af computere og de nye medier. Dette kræver en opkvalificering af personalet, der sammen med kunstnere og andre ”musiske” mennesker formulerer værdier, form og strategi for det musiske børnebibliotek. Løbende personlig udvikling er grundlaget for at turde gå andre veje.

(*Ansøgning om tilskud til projektet Det musiske børnebibliotek 2001 s. 4*)

Tyngdpunkten i arbetet ska vara att inspirera och överraska barnen. Därför har man bjudit in arkitekter och reklamfolk som ska ge inspiration och se på biblioteket med nya ögon. Utöver utlån av medier vill man på biblioteket arrangera aktiviteter som utvecklar musisk kompetens hos barn. En arbetsgrupp finns som arbetar med idéer inom området. Dessutom finns en arbetsgrupp som ska sörja för att personalen utvecklas musiskt. (*Det musiske børnebibliotek, Projektbeskrivelse*) En mängd delprojekt har genomförts och ska genomföras, och dessa är alla musiskt vinklade:

- Den musiske ferieskole
- Dans i bagerstræde
- Chatroom Casablanca
- Den gode historie
- Tilbud til arabiske børn
- Kunst for børn

Chatroom Casablanca är en hemsida där chattare, kanske blivande författare, får till uppgift att uppträda som bestämda personer. Med utgångspunkt i några olika situationer ska de sedan improvisera fram händelseförlopp och berättelser: ”Vi har opbygget situationerne, så personerne ”mødes” og får konflikter. De kan komme på natløb i Sverige eller på konfirmandttur med præsten. Voksne kan møde deres ”gamle klassekammerater” og se hvad det fører med sig. Vi vil med siden tage chatternes kompetencer alvorligt og prøve at give dem et indhold at chatte ud fra. Vi tror også det kan blive en ny kollektiv måde at skrive historier på” (*Det musiske børnebibliotek*, Projektets webbplats).

Målet med projektet Det musiske børnebibliotek är främst att utveckla den egna personalen och det egna biblioteket. Denna utveckling ska i sin tur stötta barnen på biblioteket att bli mer musiska och kreativa (Det musiske børnebibliotek. Referat af Styregruppemøde den 19.juni 2002). ”Vores hovedudsagn lyder: ”Det musiske indeholder elementer såsom: åbenhed, mod, fantasi, kreativitet, anerkendelse, nyskabende virke, humor og evnen til at se muligheder. Elementer, der kan skabe stemning for gode oplevelser og nye erkendelser i et socialt fællesskab. Det vil styrke det enkelte barns selvværd og vil munde ud i et bedre menneske.” (Det musiske børnebibliotek, Projektets webbplats)

Som bakgrund till denna målsättning anger man att utmaningen för barnkulturen i framtiden är att hjälpa till att skapa kreativa människor som kan hjälpa till att finna möjligheter och otraditionella lösningar i framtidens samhälle. Man menar att gamla värden i form av fysisk styrka och konkret kunnande inte kommer att vara det som efterfrågas i framtiden. Barnbiblioteket ska medverka till att utveckla barnets idérikedom (Kabel 2004).

I projektansökan till biblioteksstyrelsen från 2001 anger man fyra olika målsättningar med Det musiske børnebibliotek:

1. At tilpasse indretning og rammer til det overordnede formål, så biblioteket fremstår som et ideskabende og kreativt miljø.
2. At der knyttes forskellige musiske aktiviteter og forløb til bibliotekets øvrige tilbud.
3. At det fremtidige arbejde i børnebiblioteket tager udgangspunkt i et fælles værdigrundlag for Det musiske børnebibliotek.
4. At Børnebibliotekets samlede personale gennem kompetenceudvikling i form af såvel holdnings- som håndværksprægede aktiviteter til stadighed udvikles, så de bliver ”musiske” og kan tilbyde ”det musiske” for brugerne.

(Ansøgning om tilskud til projektet: Det musiske børnebibliotek 2001, s. 7)

Vejle vill se sitt barnbibliotek som en föregångare och som inspiration för andra verksamheter som dagis, skolor och musikskolor. Förhoppningen är att bli ett ”VidensCenter” på området: gärna nationellt, men som minimum lokalt och regionalt. Projektansökan hänvisar till målsättningar i Vejles kommun vad gäller skolpolitiken. ”Samfundet forandrer sig med stor hast, og der sættes hele tiden spørgsmålstegn ved vores viden om, hvordan verden er skruet sammen. Det er vigtigt, ’at eleven oplever muligheder for at tænke og arbejde utraditionelt’ og ’at nysgerrigheden og forskertrangen udfordres’ (...). Ligeledes understreges vigtigheden af ’inspirerende

læringsrum”” (*Ansøgning om tilskud til projektet: Det musiske børnebibliotek 2001, s. 3*)

I projektansökan från år 2001 ges projektet en tvåårig provotid och man har sedan genomfört en utvärdering år 2003. Under de två prövoåren fokuserade man enligt vad som framgår av projektansökan på att vidareutbilda personal och pröva olika arrangemangstyper. För utvärderingen av de första två åren ställde man i projektansökan upp sju kriterier för en framgångsrik projektperiod:

1. Pædagogerne i børnehaverne og lærere på skolerne skal opleve at de har fået inspiration til at arbejde musik.
2. Der kommer flere og dygtigere børn på de musiske skoler.
3. Børnebiblioteket får flere samarbejdspartnere.
4. Det musiske aspekt skal fremgå af Børnebibliotekets arrangementer, aktiviteter og indretning.
5. Personalet skal gennemføre et opkvalificeringsprogram.
6. Det bliver mere udfordrende og inspirerende at være medarbejder i børnebiblioteket.
7. Bibliotekets øvrige organisation skal blive påvirket til at lade sig inspirere til at inddrage (nogle af) elementerne fra Det musiske børnebibliotek.

(*Ansøgning om tilskud til projektet: Det musiske børnebibliotek 2001, s. 5*)

Det interaktive børnebibliotek

Det interaktive børnebibliotek är ett tvärvetenskapligt forsknings- och utvecklingsamarbete mellan *ISIS Katrinebjerg*,⁴ *Syddansk Universitet*, fyra representanter för näringslivet och fem folkbibliotek. Det startade våren 2004 och beräknas pågå fram till 2006. Projektets struktur involverar alltså såväl verksamheter, forskningsinstitutioner, bibliotek (bland annat Vejles och Hjørrings bibliotek) som privata arkitekt- och mediaföretag (*Århus kommunes biblioteker – Det interaktive børnebibliotek*).

En kortfattad projektbeskrivning ges på Århus kommuns webbplats där man anger att man utifrån barns behov, kultur och kulturella upplevelser vill arbeta fram olika förslag på framtidens barnbibliotek. I projektet vill man ha morgondagens teknik, tron på dagens bibliotek och samtal med barn om biblioteket i åtanke för att arbeta fram förslag på installationer som utmanar användaren och som ligger till grund för ett interaktivt barnbibliotek som presenteras på projektets webbplats.

En mer utförlig beskrivning ges bland annat på samarbetspartnern *ISIS Katrinebjergs* hemsida:

The project will develop prototypes of new IT services and physical installations embedded in the physical spaces of the library that challenge, support and promote curiosity in kids play and learning activities. (...) The basic outset for the research and innovation processes is that the developed

⁴ *ISIS Katrinebjerg* är ett kompetenscenter som driver forskningsprojekt inom bland annat informationsteknologi, interaktiva rum och mjukvaruutveckling (www.isis.alexandra.dk/index.htm).

technologies are not just deployed, understood and used, but appropriated in use – the artefacts get their full function and meaningfulness in use by the children and librarians. The future Interactive Children's Library should give room for and encourage the physical activities of children, while pursuing to connect this with the basic services of the library e.g. story telling, information and access to a rich variety of media.

(The Interactive Children's Library, Elektronisk)

Projektets vision är ett nyskapande barnbibliotekskoncept som tar fasta på interaktivitet mellan barn och teknik. Detta vill man åstadkomma genom en otraditionell projektsammansättning av kunnande från bibliotek, forskningsinstitutioner och näringsliv. Frågor som man ställer sig inom projektet är bland annat vilka nya elektroniska hjälpmedel som kan etableras, på vilka sätt det fysiska biblioteksrummet kan utvecklas, vilka roller barnbiblioteket ska ha i framtidens samhälle och i vilken riktning barnbibliotekariens roll ska utvecklas. *(Det interaktive børnebibliotek. Ansøgning om tilskud fra Udviklingspuljen for folke- og skolebiblioteker under indsatsområdet frie forsøg 2003).*

Det utvecklade barnbibliotekskoncept som blir resultatet av projektet ska kunna användas av barnbibliotek i framtiden, både nationellt och internationellt och med tanke på dess starka forskningsanknytning ska det även vara av intresse för annan forskning inom barnkultur och för framtida projekt på området (ibid.).

Formålet er at gøre den i projektet akkumulerede viden og erfaring tilgængelig for folkebibliotekerne og dermed hæve niveauet og ambitionerne om et fremtidigt interaktivt børnebibliotek. (...) Man kan forestille sig et børnebibliotek, hvor børnenes bevægelser vil aktivere rum og elementer i biblioteket. Hvor fantasien stimuleres af lyd, (ord)billeder og lys. Samtidig skal det være muligt i afsondrethed at fordybe sig. (...) Der kan være installationer, hvor børn ved at føle og berøre kan besvare spørgsmål og fremkalde lys-, lyd- eller bevægelsesreaktioner i rummet.

(Det interaktive børnebibliotek. Ansøgning om tilskud fra Udviklingspuljen for folke- og skolebiblioteker under indsatsområdet frie forsøg 2003, s.2)

Det konkreta resultatet av projektet som pågår till och med år 2006 är att koncept och förslag ska kunna användas vid inredning av nya bibliotekslokaler och som utvecklingsmoment i redan existerande barnbibliotek (ibid.).

Övriga nordiska projekt i urval

Nye Deichmanske

I Oslo är planeringen av ett nytt huvudbibliotek i full gång. I projektbeskrivningen nämns ingenting specifikt om hur barnbiblioteksavdelningen kommer att utformas, men barn och ungdomar är en av bibliotekets huvudsakliga målgrupper. *Nye Deichmanske* är tänkt att bli ett bibliotek som utformats som en "upplevelsearena" och beskrivningen av hur man tänker sig det nya biblioteket ger en viss uppfattning även om hur man tänker kring dess barnbiblioteksavdelning. Vi har valt att ta med ett utdrag från *Nye Deichmanskes* projektbeskrivning i vår projektöversikt då den visar på en delvis likartad utveckling som den i Sverige och Danmark.

Man kan tenke seg et bibliotek som fremstår som et moderne opplevelsessenter, med store åpne arealer, hvor ulike aktiviteter er plassert i soner og markert med ulik profil og identitet. (...) Personale vil da fungere like mye som selgere, med mål om å engasjere publikum i aktivitet og sørge for trivsel og interaktivitet mellom besøkende. Multimedieverksteder der lærerike spill og programmer står i sentrum konkurrerer med musikkverksteder der besøkere kan komponere sine egne stykker. (...) Teknologitutstillingscenteret frister med de nyeste verktøyene, simulatorer og roboter. Kunstavdelingen samarbeider med et museum og inviterer til utstillinger og foredrag av og om kunstnerne, samtidig som publikum har tilgang til atelierer og kan tegne og male selv. (...) I et slikt miljø er det brukeren som står i sentrum og det er brukerens oppmerksomhet og engasjement som står i fokus.

(Biblioteket som opplevelsesarena, elektronisk)

Tankarna kring det nya huvudbiblioteket emanerar delvis ur medvetenheten om att många associerar biblioteket med ett grått ställe med bokhyllor och läsplatser där alla sitter individuellt och arbetar. Man hänvisar i projektbeskrivningen denna association till det nuvarande bibliotekets arkitektur, som man menar uppmuntrar till en etablerad uppfattning om vad som ska ske på ett bibliotek. Genom att skapa en mer öppen miljö med film, musik, föreställningar och olika arrangemang och med besökare som rör sig aktivt genom lokalerna vill man skapa en upplevelsearena som kontrasterar mot den etablerade bilden av ett bibliotek.

Om man applicerar denna vision även specifikt på barnbiblioteksverksamhet framträder en delvis liknande bild som i de andra projekten där teknologi, interaktivitet, sinnlighet och mångfald utgör ett bibliotek som sätter besökarens, i det här fallet barnets, önsningar och behov i fokus.

I artikeln *Om tjenester for barn i nytt hovedbibliotek ved Nye Deichmanske* skriver Igal Voronel, projektledare, att den stora förändringen i förhållande till barn och ungdomar är den ökade svårigheten att få deras uppmärksamhet i ett samhälle där många aktörer riktar sin uppmärksamhet mot denna potentiella kundgrupp. För biblioteken innebär det en enorm konkurrens, menar han. Biblioteken är bara ett alternativ bland väldigt många. Ska biblioteken satsa på att vara ett lugnt och stilla alternativ eller positionera sig på marknaden, acceptera de förändrade villkoren och utveckla nya verktyg för sin verksamhet, frågar han sig. Hans åsikt är att biblioteken bör tillvarata sina traditionella värden men även utökas till att erbjuda attraktiva upplevelser, multimedia och lärarrik underhållning som man marknadsför professionellt och som kan konkurrera på marknaden (Voronel 2003).

Målet med barnbiblioteket på Nye Deichmanske är att man blir sedd som ”det seriöse og spennende tilbudet for barn i sentrum. Det bör vare flere barn som ber foreldrerne ta dem med på Nye Deichman, enn de som ber foreldrerne ta dem med på McDonald’s.” (Voronel 2003, s. 182). Något av det man vill erbjuda på biblioteket är ett ökat bruk av nya medier och verktyg. Man vill stimulera barnen att skapa eget innehåll, egna serier, bilder, multimediepresentationer, filmer och så vidare. Voronel nämner barns minskade läsning i sin artikel, och menar att detta är ett område som kommer att fortsätta prioriteras men att man kommer att stimulera till läsning med nya metoder. Man vill kombinera lärande med upplevelser och biblioteket bör satsa på att samarbeta med externa aktörer vid speciella arrangemang (Voronel 2003).

Den 7.Himmel

Den 7.Himmel är ett danskt/nordiskt litteraturförmedlingskoncept som skapats i dialog med experter inom områdena konst, arkitektur, litteratur, pedagogik, musik, barnkultur, dataljhandel och turism samt minst 200 barn. Konceptet har presenterats i olika former genom utställningar i Norden och Nordeuropa. Den 7.Himmel kommer i framtiden att få ett permanent hus, för tillfället planerat att placeras i Køge, som ska utformas med sju upplevelsezoner. Syftet med projektet är att presentera nordisk barnlitteratur genom scenografi som innehåller objekt, installationer, musik, film, teater och multimedia. Delar av förmedlingen görs av människor som berättar, läser eller agerar. Tyngdpunkten i projektet ligger på att få publiken att bli en del av litteraturen genom sin fantasi.

Den 7.Himmel® er en invitation til at gå på opdagelse i den nordiske børnelitteratur og mytologien. Det er foreløbig sket på flere, store udstillinger, der i mindre målestok har været forløbere for visionen: et permanent hus. Når huset står der, vil det have 7 oplevelseszoner, som vil beskrive en eventyrlig rejse fra det helt nære, Børneværelset, til det fjerneste: Himlen. De øvrige zoner er Gaden, Slottet, Skoven, Havet og Den nordiske mytologi. Zonerne bliver interaktive rum med en fantastisk scenografi, der skabes sammen med dygtige kunstnere, der er tæt på børns forestillingsverden.

(Den 7.Himmel, Projektets webbplats)

Projektet är prisbelönt och har rönt stor uppskattning där det har presenterats i olika former på konstmuseum och bibliotek ibland annat i Island och Holland.

Hissa segel och bygga vindskydd

Länsbiblioteken och bibliotekskonsulenterna i DUTCAX-länen, det vill säga Sörmlands (D), Västmanlands (U), Örebro (T), Uppsala (C), Stockholms (A) samt Gävleborgs län (X) startade 2003 ett projekt för långsiktig utveckling av barnbiblioteksverksamheten. Konsulenterna i dessa län tog under år 2001 initiativ till en ny målsättning för folkbibliotekens barn- och ungdomsverksamhet. Denna skulle utformas utifrån FN:s konvention om barnets rättigheter. Utgångspunkten var att barnbiblioteket skulle finna en ny roll i ett multikulturellt samhälle präglad av globalisering, snabb IT-utveckling, medieöverflöd och inriktning på livslångt lärande. Barnbibliotekarier och bibliotekskonsulenter från hela landet deltog i arbetet med att formulera ett förslag. År 2003 antog Svensk Biblioteksforening målsättningen som fick namnet *På barns och ungdomars villkor – Svensk Biblioteksforenings rekommendationer för folkbibliotekens barn- och ungdomsverksamhet (Hissa segel och bygga vindskydd, Projektets webbplats)*. Riktlinjerna vill uttrycka ett skifte från ett biblioteks- (organisations-) perspektiv till ett barn- och ungdoms- (användar-) perspektiv och markera ett nytt förhållningssätt (*Hissa segel och bygga vindskydd – projektet som blev en process 2005*).

Projektet *Hissa segel och bygga vindskydd* arbetar för att omsätta denna nya målsättning i det praktiska barnbiblioteksarbetet. Detta gör man genom att verka för en förbättrad omvärldsorientering, stödja ett reflekterande och processinriktat arbetssätt på biblioteken, uppmuntra lokalt utvecklingsarbete i enlighet med barnkonventionen, lyfta fram spjutspetsarna inom olika nyckelområden för att de ska kunna driva på utvecklingen, förbättra konsulenternas handledning till kommunbibliotekens

barnbibliotekarier samt genom att planera, dokumentera och utvärdera i samråd med Kulturrådet (*Hissa segel och bygga vindskydd*, Projektets webbplats).

Så kallade växthus ordnas inom strategiskt viktiga områden, till exempel tillgänglighet och användarundervisning, då barnbibliotekarier med spetskompetens och intressanta erfarenheter inom ett visst område under två dagar träffas tillsammans med andra relevanta yrkesgrupper, byter erfarenheter och diskuterar angelägna utvecklingsåtgärder på lokal, regional och nationell nivå. Erfarenheterna från *Hissa segel och bygga vindskydd* kommer att föras vidare till nya projekt och utvecklingsarbeten (ibid.).

Analys och diskussion

Närläsningen av projektbeskrivningarna från aktuella svenska och danska projekt och de tankar om framtidens barnbibliotek som man har inom projekten analyseras i detta kapitel. Analysen kommer att genomföras under tre huvudrubriker utifrån våra frågeställningar:

- Teorier och metoder
- Barnperspektivet
- Andra aktörer

Teorier och metoder

Genom vilka teorier och metoder försöker man i de undersökta projekten forma morgondagens barnbibliotek, och skiljer de sig från de idéer som format dagens barnbibliotek?

Flera projekt stödjer sig på etablerade pedagogiska teorier. Alla projekt har emellertid inte en uttalad teoribildning bakom sig, och den allmänna tendensen som vi kan se genom vår undersökning av projektdokumentationen är att man blandar olika teorier och skolor gällande barn och barns utveckling. Exempelvis betonar projektet *Rum för barn* på Kulturhuset i Stockholm att man vill arbeta med Reggio Emilia- institutets syn på barn medan man samtidigt säger sig hämta inspiration från såväl montessoripedagogiken som utvecklingspsykologiska teorier. Giovanna Jörgensen, chef för *Rum för barn* skriver vidare att det nya barnbiblioteket är ett bibliotek för många intelligenser, och här kan man se Gardners teoribildning.

Detta hopkok av teorier kan även skönjas i projektet *2020 Mars Express*. Att detta projekt skall utmynna i en s.k. inspirationsbank och inte i en specifik konkret biblioteksmiljö kan emellertid förklara att man valt att ha ett yvigare innehåll än de övriga projekten. Projektet präglas av en vilja att låta sig influeras av många olika teorier från andra verksamheter och från forskarvärlden. Bibliotekskonsulent Lo Claesson från Länsbibliotek Jönköping skriver: ”Vi bygger inte direkt på några pedagogiska teorier, men vi nämner ju Howard Gardners teorier om olika intelligenser i vår ansökan. Det är ju också något som vi åtminstone till vissa delar försökt genomföra genom våra workshops. Sen kan man ju också säga att vi är lite Reggio Emilia-inspirerade, i det att vi vill försöka utgå från varje barns behov och potential när det gäller att utforma biblioteket. Biblioteket ska ha, liksom barnen har – 100 språk”⁵

⁵ E-post från Lo Claesson till uppsatsförfattarna 2005-05-19

Vidare är det inte möjligt att jämföra de metoder som man använt sig av inom de ovan nämnda svenska projekten för att nå fram till de tänkta resultaten. Projektet *2020 Mars Express* är ett nätverk över länsgränserna där man utvecklar bibliotekarier som arbetar med barn genom samarbete och kunskapsinhämtning från andra verksamheter i hela världen. Allt som kan tillföra idéer och utveckling inom barnbiblioteksområdet studeras. Man använder sig av olika referensgrupper för att beakta bibliotekets roll i olika samhällsfrågor som mångkultur och lärandemiljöer. *Rum för barn* har arbetat mer konkret med pedagoger, scenografer och möbelformgivare för att bygga upp en särskild avdelning som tilltalar barn. Vi kan inte utläsa av dokumentationen om man samtidigt reflekterat över barnbibliotekets roll i ett framtida samhälle, utan endast hur man inspirerats att strukturera traditionella mediesamlingar på ett annorlunda sätt.

Børnebiblioteket som eksperimentarium bygger på en mer samlad och entydig idé där man vill utveckla annorlunda förmedlingsformer av litteratur. Man grundar sig på den traditionella barn- och ungdomsverksamheten men vill tilltala fler sinnen och ge möjlighet till interaktivitet mellan användaren och materialet. En rad olika installationer har tagits fram och sedan undersöks vilken barnen interagerar bäst med. Genom att förändra det fysiska uttrycket i rummet kan man skapa nya roller för personal såväl som för användare. Projektet syftar till att realisera idéerna i praktiken men vill också fungera som inspiration för framtida barnbibliotek. Även i detta projekt är utveckling av personalen ett viktigt mål, och i materialet uttrycks önskemål om att det leder till nytänkande kring framtidens bibliotekarieroll.

I Vejle hävdas att man under många år fokuserat allt för mycket på ny teknik. Genom det musiska biblioteket vill man gärna föra barnbiblioteksutvecklingen åt ett annat håll. Tanken är att utveckla bibliotekets utbud så att det främjar de musiska och kreativa kompetenserna hos barn. Den musiska aspekten ska förutom i utbudet synas i arrangemang och bibliotekets inredning. Delar av projektet har koncentrerats på vidareutbildning av personalen, som även de ska bli mer musiska. Jim Højberg, som ansvarar för barnbiblioteket i Vejle, skriver i ett e-postmeddelande: ”Vi har ikke nogen speciel pædagogisk retning vi følger. Tvært imod sætter vi en ære i IKKE at være pædagogiske. Vi ser på oplevelsen”⁶ Vi kan emellertid utläsa av projektbeskrivningarna att man tagit djupt intryck av den danske hjärnforskaren Kjeld Fredens tankar om det musiska i människan.

Vår undersökning visar att grundutbudet inte egentligen förändras, utan att det snarare är formen för förmedling av mediesamlingarna som uppdaterats i enlighet med dagens utbud av teknologi. Dagens barnbibliotek består inte längre bara av böcker utan även av andra medier som DVD, Internet, CD-ROM och DAISY. Den yngre generationen som vuxit upp med Internet, mobiltelefoner och datorspel har förmodligen en hög teknologisk kompetens redan innan de kommer till biblioteket, och kommer därför med andra förutsättningar och förväntningar än tidigare generationer. Projekten visar inte en plats där man stillasittande läser en text, utan snarare ska barnen interagera med olika föremål. Vikten som läggs vid en händelserik och visuellt stimulerande miljö som ramar in samlingarna så som i *Rum för barn* och *Børnebiblioteket som eksperimentarium* kan

⁶ E-post från Jim Højberg till uppsatsförfattarna 2005-05-20

hänga ihop med att barn, i och med de många medier som omger dem i vardagen, har blivit vana vid ständigt nya intryck och stimuli. För att locka barnen till biblioteket har det blivit viktigt att erbjuda yttre stimulans.

Med detta som bakgrund ställer vi oss emellertid frågan om det inte är minst lika viktigt att tillhandahålla rum för vila från dessa ständiga intryck. Det tycks finnas en iver att tillmötesgå barnens krav på snabbhet och ständiga händelser. Vi har dock inte sett någon direkt diskussion kring detta problem i någon projektdokumentation förutom hos *Det musiske børnebibliotek* i Vejle som har tagit både det djärvaste och mest tydliga greppet om framtidens barnbibliotek av de undersökta projekten.

Den nya informationsteknologin och de nya medierna har tvingat fram nya förhållningssätt, och olika bibliotek har valt skilda strategier för att möta utvecklingen. *Det musiske børnebibliotek* är en tydlig reaktion mot att ge informationssamhället alltför stort utrymme, även om man använder informationsteknologin i sin verksamhet. Projektet *Det interaktive børnebibliotek* har tvärtom informationsteknologin som grund. Man samarbetar med bland annat ISIS Katrinebjerg som driver forskningsprojekt inom mjukvaruutveckling och interaktiva rum. Biblioteket ska tilltala fler sinnen med hjälp av rörelse, ljud, ljus och bilder. Ledordet är interaktivitet, men inte med människor utan med installationer och händelser i bibliotekslokalerna. Även projektet *Børnebiblioteket som eksperimentarium* lyfter fram morgondagens teknologi och interaktion som en del av förmedlingsarbetet i framtiden. *Det interaktive børnebibliotek* är liksom *2020 Mars Express* inte till för att utveckla ett specifikt bibliotek utan resultaten ska kunna användas av barnbibliotek i framtiden och vara av intresse för annan forskning inom bland annat barnkultur.

Barnperspektivet

Tar man tillvara barnperspektivet i de olika projekten eller är det vuxnas föreställningar om barns behov som styr?

I vilken grad involverar man barnen själva i utformningen och skapandet av framtidens barnbibliotek egentligen? Vår närläsning av litteratur rörande barnbibliotek såväl som den aktuella projektdokumentationen visar att det lika gärna är de pedagogiska tankarna och vuxnas föreställningar om barns behov som styr hur man ser på framtidens barnbibliotek. Förvisso har synen på barn förändrats sedan de första barnavdelningarna såg dagens ljus och barn ses inte längre som vuxna i miniatyr som snart ska ut i arbetslivet. Trots detta misstänkliggörs ofta barnens egen kultur fortfarande, som att chatta på Internet eller "nöjessurfa" på biblioteken, och framställs som skadlig. Bron mellan de unga användarna och de som skapar biblioteksmiljön och dess aktiviteter verkar aldrig riktigt nå ända fram. Detta hör förmodligen samman med bilden av barnbiblioteket som finkulturellt rum där uppfostranstanken trots allt lever kvar. Kanske är det här vägen delar sig och barnbiblioteken måste ta ett beslut i vilken utsträckning man vill begränsa sig till att vara just uppfostrande och hur mycket man ska våga låta sig dras med i nya barn- och ungdomskulturella strömningar.

Via projektbeskrivningarna kan man utläsa att *Rum för barn* betonar barnperspektivet och att man vill skapa ett bibliotek som enbart tar hänsyn till barns behov. Barns sätt att

tänka och ställa frågor avgör hur samlingarna ställs upp. Strukturen ska vara begriplig för små barn redan innan de kan läsa själva, utifrån logiskt tänkande. Vägen till detta verkar dock ha gått genom pedagoger och formgivare, och vi kan inte i de dokument vi haft tillgång till utläsa huruvida man har involverat barn i förarbetet till den nya biblioteksbyggnaden. *Mars Express 2020* har däremot använt sig av brukar- och referensgrupper för att få barnens aspekter på framtidens bibliotek. Bland annat har man genomfört en workshop baserat på Gardners teorier med skolbarn i klass 3 till 6 från olika kommuner i Skåne.⁷ Även i projekten *Børnebiblioteket som eksperimentarium* och *Det interaktive børnebibliotek* har man samtalat med barn och arbetat med grupper i workshops. Dock ligger fokus på de pedagogiska idéerna bakom projekten då man talar med barnen: Målet för *Det interaktive børnebibliotek* är att utreda hur man kan använda elektroniska hjälpmedel för att utveckla det fysiska biblioteksrummet. Inom *Børnebiblioteket som eksperimentarium* vänder man sig även till medföljande vuxna.

Biblioteken som deltar i *2020 Mars Express* säger sig vilja öka brukarinflytandet på barnbiblioteken genom att hitta metoder som tillåter barn och ungdomar att påverka och forma sitt bibliotek. Samtidigt är det svårt att veta om man i de undersökta projekten verkligen låter barnperspektivet styra eller om det i utsagorna om barns behov finns det Dr Martin Woodhead vid *Centre for Childhood, Development and Learning* kallar en underförstådd konsensus om vad som är bra för barn, vilka de önskvärda målen är och hur de kan uppnås (Woodhead 1997). Man har en önskan om att bjuda in barnen som medaktörer men betonar ändå slutligen samarbete med andra vuxna aktörer och deras kompetenser och specialutbildning inom bland annat pedagogik, scenografi, ungdomskultur och formgivning.

När det gäller den fysiska utformningen av biblioteket kan man ännu dra paralleller till de såkallade barnens decennier mellan 1960-80. Man började då diskutera barns rörelsebehov och biblioteken blev en plats för aktivitet. Redan då debatterades problemet att biblioteksmiljön utformades innan dess brukare släpptes in och att vuxna bestämmer vad som är estetiskt gångbart. Fortfarande ser de flesta barnavdelningar ut som vuxenavdelningar i miniatyr, dock med tillägg som sagoskåp eller sagorum samt färgglada bilder. Inom projektet *Det musiske børnebibliotek* har man funderat över hur biblioteksinredningen sänder budskap till barnen: ”Ved indretning af biblioteket følger vi to regler: det skal være trygt, og det skal skabe forundring. To næsten modsat rettede formål. Men ved at skabe forundring ser børnene at ting kan være andreledes – men de kan ikke modtage dette hvis de er utryg. Lad mig give et eksempel: Vi har et bibliotekarbord, der er lavet af et gammelt klaver. Trygheden er: der er et bord, foundringen er: kan et bord se sådan ud?”⁸

Vi kan i projektbeskrivningarna se hänvisningar till FN:s konvention om barnets rättigheter, och även Svensk Biblioteksförnings rekommendationer för barn- och ungdomsverksamhet *På barns och ungdomars villkor* (Bilaga 2) har tagit sin utgångspunkt i den. Perspektivet att barn och ungdomar ska vara delaktiga i utformningen av barnbiblioteken är erkänt och tydligt, men det verkar som om

⁷ Enligt e- post till uppsatsförfattarna 2005-05-18 från Barbro Gülich, barnbibliotekarie vid Lunds Stadsbibliotek

⁸ E-post från Jim Højberg till uppsatsförfattarna 2005-05-20

biblioteken har svårt att hitta balansen mellan att uppfostra barnen och att behandla dem som medaktörer.

Barn har idag ett stort utbud av aktiviteter på fritiden som stjälar både tid och intresse från böcker och biblioteksbesök. Under 1970-talet ville gärna biblioteken och andra aktörer inom barnkulturområdet bilda en motvikt till kommersialismen och den ”skadliga” kulturen. Folkbildningstanken finns kvar idag men är inte lika stark. I inledningen av uppsatsen påpekade Sven Nilsson (2005) att dagens barn och unga inte uppehåller sig lång tid vid det som inte ”stämmer” för dem. Då barn är en alltmer uppmärksammas konsumtionsgrupp i samhället har de råd att vara selektiva och utöva inflytande. Det är således viktigt för barnbiblioteken att följa med i barn- och ungdomskulturen och att uppmärksamma nya medier och företeelser i samma utsträckning som böcker.

Kerstin Rydsjö (2001) framhåller vikten av att biblioteket måste förhålla sig till barnens förändrade användning av medier på sin fritid och försöka förstå fascinationen. Det börjar även växa fram efterfrågan av ytterligare utrymme för barnen själva att få sätta ”förändringens spår” på lokalerna, något som hörtsammats av till exempel *Børnebiblioteket som eksperimentarium* där man inte bygger färdigt lokalerna från början och släpper in besökarna i andra hand utan där man har en beredskap att utveckla lokalerna tillsammans med besökarna. Även detta att man nu vågar snegla på andra verksamheter för att utvecklas är något som efterfrågats av flera forskare och som med all önskvärd tydlighet är en del av de fem undersökta projekten.

Andra aktörer

Främjar de undersökta projekten samarbete med andra aktörer, och leder detta i så fall till att andra än bibliotekarier kan komma att utveckla barnbiblioteksverksamheten framöver? Frågeställningen gäller såväl de projekt som producerat ett konkret barnbiblioteksrum som de som ska fungera som en idébank inför framtiden.

Vår undersökning visar att biblioteken tenderar att i allt större utsträckning ta hjälp och inspiration från andra verksamheter. Man är inte längre en institution och ett självändamål utan kan tänka sig att ta del i andra sammanhang, både kulturella och marknadsmässiga. Bibliotekets samlingar ska inte gömmas undan utan vara så tillgängliga som möjligt och dessutom sälja sig själva genom att visas upp. Idéer till detta hämtas från museivärlden och från teatern. Flera av projekten vill ha hjälp av bland annat scenografer och formgivare. Dessutom uttrycker man att biblioteken borde använda sig mer av museernas direkta tilltal då man exponerar samlingarna, så att fler sinnen stimuleras.

Projektet *2020 Mars Express* vill ligga i täten för en långsiktig utveckling på barnbiblioteksområdet. Man arbetar brett och ämnar hämta inspiration från många olika håll. Idéer får man från teatrar, utställningsproducenter och konstnärer samt från framtidsforskare och trendforskare. I projektet *2020 Mars Express* lyfts museernas sätt att exponera samlingarna fram extra tydligt som en inspiration för biblioteken. Detta för att man ska kunna utmana de konventionella biblioteksmiljöerna. Studieresor har gjorts både till olika intressanta biblioteksmiljöer och till andra verksamheter än bibliotek som ändå riktar sig till barn och ungdomar.

I projektet ingår flera bibliotek som samverkar för att utveckla nya tankar och visioner om ett barnbibliotek. Syftet är inte att genomföra förändringar på ett specifikt bibliotek, projektet fungerar som en inspirationsbank och ett nätverk över länsgränserna och präglas av sin öppenhet åt många håll och framstår som villigt att influeras av många olika teorier från andra verksamheter. Man tar avstamp både i andra avslutade projekt som har förnyat barnbiblioteksverksamheten och FN:s konvention om barnets rättigheter.

Vårt intryck utifrån den dokumentation vi har haft som underlag är att man har svårt att konkretisera sitt projekt. I vår undersökning har vi stundtals upplevt projektet som splittrat och abstrakt. Kanske beror detta på en alltför vid ambition. Inspiration tas från alla möjliga håll samtidigt, vilket gör projektet ofokuserat. Detta tror vi i sin tur kan försvåra möjligheterna att göra avtryck i den egentliga verksamheten längre fram.

Frågan är om inte de studiebesök som man har gjort inom projektet *2020 Mars Express* främst leder till att de enskilda deltagarna stimuleras och utvecklas personligen i sitt yrke. Vi upplever projektet som framtidsorienterat främst genom att man väljer att skjuta det reella förändringsarbetet på framtiden genom den idébank som man menar att projektet skall utmynna i, och som man ska kunna använda som språngbräda och inspiration ”längre fram”. Hur denna idébank som projektet ska utmynna i ska utformas tycker vi inte framgår i vårt underlag. Projektet karakteriseras i nuläget av en påtaglig amatörmässighet i sitt upplägg och den dokumentation vi har tagit del som fragmentarisk. Vi har svårt att se hur deltagarna i projektet skall kunna veta att man har uppnått någonting när målen med projektet är så otydliga. Skillnaden mot de projekt vi har studerat i Danmark är att man här har en mer konkretiserad vision med tydliga resultat i det fysiska rummet samt en tydligt uttalad ambition att utveckla personalen åt ett specifikt håll.

I förhållande till vår frågeställning om de undersökta projekten främjar ett samarbete med andra aktörer, och om detta i så fall leder till att andra än bibliotekarier kan komma att utveckla barnbiblioteksverksamheten framöver, utgör projektet *2020 Mars Express* ett exempel på att man med stor entusiasm vänder sig utåt. Samtidigt brister man i konkretisering av hur man skall omvandla detta till nytta för den egna verksamheten i verkligheten. Det räcker inte med att de egna deltagarna ”livs upp” och entusiasmeras om man inte förmår utforma en plan för hur detta skall komma verksamheten i stort till del.

Det nya barnbiblioteket *Rum för barn* på Kulturhuset i Stockholm är det projekt som vi har haft minst underlag för att kunna undersöka. Vårt intryck är emellertid att det i stor utsträckning handlar om förändringar i det fysiska rummet och att detta i sin tur delvis kommer att leda till ett nytt förmedlingsarbete. Utformningen av det nya barnbiblioteket har enligt projektöversikten påverkats av möbelformgivare och scenografer. Man har även arbetat med en lingvist med kunskap om hur barn läser bilder samt pedagoger för att få en känsla för barnets utveckling i olika åldrar. *Rum för barns* nya barnbibliotek sponsras dessutom av varuhuset Åhléns. Sponsringen av Kulturhuset innebär att Åhléns logotyp kommer att finnas med på *Rum för barns* trycksaker samt på en informationstavla i biblioteket. ”Men logotypen kommer inte att synas på informationstavlan, och trycksakerna vänder sig huvudsakligen till vuxna. Barnen

kommer inte att se mycket av Åhléns logotyp, och Åhléns lägger sig över huvud taget inte i vad Rum för barn gör. Det innehållsliga sköter vi helt och hållet själva”, poängterar Jörgensen i en artikel i Dagens Nyheter (Olsson 2004). Enligt samma artikel kommer samarbetet även medföra att *Rum för barns* kulturpedagog har berättarstunder på sex Åhlénsvaruhus per år och att Åhléns klubbmedlemmar får tillgång till kulturhuset vid fem tillfällen per år, då det är stängt för allmänheten (ibid).

Vårt nyinledda samarbete ser vi som ett tecken på en ny tid där gränserna mellan privata företag och samhället i övrigt bryts ner. Detta innebär inte att respekten för respektive sida och dess roll försvinner, utan snarare att det ger möjlighet till positiv nyutveckling för samtliga parter. Samarbetet kring utvecklingen av det nya barnbiblioteket ser vi för Åhléns som ett spännande och positivt sätt att utveckla våra affärer men också vår roll i framtidens samhällsbyggande. (...) Det är vår förhoppning att vårt samarbete med Kulturhuset kan fungera som en god förebild för flera företag vad gäller samprojekt mellan företag och samhälle, vilket vi ser som både naturligt och sannolikt också nödvändigt för att fortsätta samhällsutvecklingen i vårt land.

(Åhléns satsar på barnbibliotek 2004)

Projektet är alltså ett tydligt exempel på kultursponsring, något som blivit allt vanligare. Vi har emellertid inte haft ambitionen att undersöka kultursponsring i vår uppsats utan nöjer oss med att konstatera att det är ett intressant fenomen som öppnar stora möjligheter för reella förändringsarbeten inom biblioteksvärlden, men som kan vara kontroversiella då de samtidigt förpliktigar.

Till projektet *Børnebiblioteket som eksperimentarium* hämtade man i inledningsfasen inspiration från många miljöer utanför biblioteksvärlden. Man hoppades genom detta minska risken för att projektdeltagarna begränsade sig till vad de själva trodde skulle vara genomförbart i biblioteksrummet. Till kompetensutvecklingsarbetet knöt man personer från biblioteksmiljöer såväl som andra viktiga områden. Som exempel nämns Børnekulturens Netværk, Danmarks Pedagogiske Universitet och Danmarks Biblioteksskole. Inom projektet har den huvudsakliga inspirationen tagits från museers direkta sätt att förmedla sina samlingar. Det huvudsakliga målet har varit en ökad interaktivitet med bibliotekets samlingar och detta uppnås genom bland annat ljud, bild, video och grafik. Utvecklandet av konkreta installationer har skett med hjälp av företaget AVNatura som arbetar med utställningar och utställningsteknik för naturupplevelser. Ljud och bild används numera i förmedlingsarbetet av samlingarna.

Projektet *Det musiske børnebibliotek* inspireras främst av ”musiska människor” som konstnärer, arkitekter och reklamfolk. Dessa har gett personalen inspiration och se på biblioteket med nya ögon. I projektet arbetar man med olika kulturella förmedlingsformer som dans, teater och musik. Eftersom man arbetar efter en given riktning som ska genomsyra hela projektet letar man inte efter andra inspiratörer. Man har syftat till att skapa ett fundament för ett musiskt barnbibliotek.

Samarbetet *Det interaktive børnebibliotek* består av ISIS Katrinebjerg, Syddansk Universitet, fyra representanter för näringslivet och fem folkbibliotek. Projektet involverar såväl andra verksamheter som forskningsinstitutioner, bibliotek (bland annat Vejle och Hjørring bibliotek) som privata arkitekt- och medieföretag. Detta är alltså en något mer otraditionell projektsammansättning och fokus ligger på forskning snarare än kulturförmedling. Dock arbetar man utifrån bibliotekets kärnverksamhet där

information ska förmedlas, fast på ett mer interaktivt sätt och med morgondagens teknologi. En av frågeställningarna i projektet handlar om nya elektroniska hjälpmedel, och ISIS Katrinebjerg är ett kompetenscenter som driver projekt inom just informationsteknologi.

Dessa tre exempel skulle kunna ses som tecken på en utveckling mot ett mer heterogent nationellt barnbiblioteksutbud i Danmark där olika barnbibliotek har sin egen inriktning.

De danska projekten uppvisar överlag tydligare avgränsningar i sina upplägg och framstår i vår undersökning som snävare i sina ambitioner och därmed mer realistiska. Den dokumentation vi har tagit del av från dessa projekt har vi upplevt som mer professionellt genomförd. De danska projekten har i större utsträckning valt ut sina inspirationskällor och begränsat sina projekt.

Kerstin Rydsjö påpekar i sin artikel *Det osamtidiga biblioteket* (2001) att Danmark i viss mån har haft en alltför ensidig satsning på IT-utveckling och att man i Sverige i sin tur har fokuserat alltför mycket på det läsfrämjande arbetet. Sett till denna skillnad framstår Danmark som ivrigare att genomföra reella utvecklings- och förändringsarbeten medan man i Sverige är något mer restriktiva att gå ifrån den traditionella verksamheten. Ulrika Ryberg Wirdebo konstaterade i sin magisteruppsats *Barnrummet – Rum för barn?* (1997) att bristande resurser men även konservativt tänkande är faktorer som bidragit till att hämma barnbibliotekens utveckling i Sverige. Ryberg Wirdebo konstaterar även en diskrepans mellan vilka visioner som kommit fram i teoretiska handböcker för barnbiblioteken och vad som verkligen har förändrats i verkligheten ute på biblioteken. Projektet *2020 Mars Express* förefaller vara visionärt i teorin men skulle kunna misslyckas med att verkligen göra avtryck i praktiken. Samtidigt svarar projektet emellertid på det behov av eftertanke och visioner inom barnbibliotekssfären som efterfrågats av exempelvis bibliotekariekonsulents Detlef Barkanowitz i artikeln *Barnbibliotek.nu* (2001).

Slutsatser

Syftet med arbetet var att kartlägga teorier och visioner hos fem framtidsinriktade barnbiblioteksprojekt i Sverige och Danmark och därmed försöka urskilja väsentliga förändringar vad gäller utformning och förhållningssätt inom barnbiblioteksvärlden. Detta har vi gjort genom närläsning av dokumentation från de aktuella projekten. Dessutom har vi studerat litteratur kring den historiska utvecklingen i Sverige och Danmark gällande barnbibliotek.

Den forskning och problematisering kring barnbiblioteksavdelningar på svenska bibliotek som vi har tagit del av i det här arbetet har ofta handlat om att man har ”kört fast” i det gamla tänkandet och har svårt att komma vidare. Vårt intryck är att denna diskussion har pågått sedan 1980-talet men också att det är just denna diskussion som ligger till grund för och bemöts i de undersökta projekten.

Under föregående årtionden då konkurrensen inte var lika stor kunde barnbiblioteket kosta på sig att se sig själva och sina samlingar som en självklar del av utbudet för barn och ungdomar. Nu bjuder man in barnen som medaktörer. Bibliotekens besökare ska själva vara med och forma sitt användande istället för att mötas av regler och pekpinnar. Då barn är en alltmer uppmärksammas konsumtionsgrupp i samhället har de råd att vara selektiva och får därmed ökad makt att påverka. Det är således viktigt för barnbiblioteken att följa med i barn- och ungdomskulturen och att uppmärksamma nya medier i samma utsträckning som böcker. Några av projekten i vår undersökning är mer villiga än andra att ”marknadsanpassa” sin verksamhet för att kunna konkurrera om barnens fritid. Det mest markanta exemplet på detta är *Nye Deichmanske* i Oslo som vi inte analyserat närmare i denna uppsats men som, så vitt vi förstår, kommer att visa upp ett nytt, mer kommersiellt anpassat sätt att närma sig framtidens biblioteksverksamhet.

Den nya informationsteknologin och de nya medierna har tvingat fram nya förhållningssätt, och olika bibliotek har valt olika strategier för att möta utvecklingen. *Det musiske børnebibliotek* är exempelvis en tydlig reaktion mot att ge informationssamhället alltför stort utrymme, även om man använder informationsteknologin i sin verksamhet. Projekt som *Det interaktive børnebibliotek* och *Børnebiblioteket som eksperimentarium* lyfter snarare fram morgondagens teknologi och interaktion med tekniken som en del av förmedlingsarbetet.

Vi har i vår undersökning sett en vilja att behålla traditionella aktiviteter men samtidigt förnya genom nya metoder och verktyg, till exempel att böcker förmedlas via installationer som i Fredrikshavn. Bibliotekets samlingar ska inte gömmas undan utan ska vara så tillgängliga som möjligt och dessutom ”sälja” sig själv genom att visas upp. Idéer till detta hämtas från museivärlden och från teatern. Visionerna om framtidens

barnbibliotek visar inte en plats där man stillasittande läser en text, utan snarare ett aktivitetscentrum eller ett kulturhus där barnen ska interagera med olika föremål eller skapa själv. Man vill möta två utmaningar: att stimulera till läsning, men även att aktivera barnet. Det senare tror vi delvis är ett resultat av att barn idag är alltmer stillasittande och passiva på sin fritid. Vi efterlyser emellertid tankegångar kring att dagens och framtidens barn och ungdomar även kan komma att ha ett stort behov av rum för vila från ständiga intryck.

I utformningen av bibliotekets rum och exponeringen av samlingen kan även pedagogiska tankar skönjas. I Reggio Emilia- pedagogiken är miljön omkring barnet mycket viktig och ses som en hörnsten. Miljön bör vara lättillgänglig och pedagogisk så att barnen kan använda biblioteket utan att behöva hjälp. Alla sinnen ska stimuleras. Detta gäller även i Gardners teori om de många intelligenserna. Eftersom barn är olika bör det finnas en mängd olika ingångar till böckernas värld, exempelvis genom rörelse, syn, hörsel eller känsel. Nya metoder för läsfrämjande tas nu fram i samarbete med andra yrkeskategorier och med hjälp av forskning. Exempel på detta ser vi bland annat på Fredrikshavns bibliotek och i Århus. Biblioteket kan i bästa fall dessutom fungera som en portal till barn- och ungdomskulturen i samhälle.

Bibliotekets roll som socialt rum har ökat i och med framväxandet av informationssamhället och är dessutom aktuellt med tanke på utvecklingen av virtuella bibliotek. Lättillgänglig information via Internet och de datorer som finns i snart sagt alla svenska hem gör att biblioteket inte längre har den exklusivitet man hade förr gällande informationssökning och informationsförmedling. Den stora behållningen med biblioteket blir då för barn och unga en fri, offentlig plats med relevant innehåll och uppmärksamma vuxna.

De projekt vi har undersökt visar på en utformning och ett förhållningssätt som delvis skiljer sig från dagens barnbiblioteksverksamhet. Metoder och verktyg är det som förändras medan de grundläggande ambitionerna och tankegångarna lever kvar. En ny tendens vi kan skönja är att olika barnavdelningar söker sin egen unika profil. Möjligen är denna tendens starkare på danska barnbibliotek som vi i vår undersökning upplevt som mer benägna att våga prova helt nya grepp i praktiken än svenska barnbibliotek. Kanske kommer vi så småningom att få se olika barnbibliotek som presenterar litteratur, medier och information på olikartade och mer innovativa sätt än tidigare. Om barnbiblioteken tillåts ha olika inriktningar och fokus skapas en större mångfald inom barnbiblioteksvärlden, samtidigt som man i konkurrens med andra verksamheter för barn får lättare att tydliggöra och marknadsföra sitt utbud.

Litteraturförteckning

2020 Mars Express Barns och ungdomars bibliotek – en framtidsspaning (Elektronisk).

Lokaliserad 2005-04-28 på World Wide Web:

<http://www.2020marsexpress.se/dokument/1/projektbeskrivning.doc>

2020 Mars Express. Barns och ungdomars framtidsspaning (Elektronisk).

Lokaliserad 2005-04-28 på World Wide Web:

<http://www.2020marsexpress.se/default.asp?siteid=1&sidid=333>

Andersson, Bengt-Erik (2001). *Visionärerna*. Jönköping: Brain Books AB.

Ansøgning om tilskud til projektet Det musiske børnebibliotek 2001 (Elektronisk).

Lokaliserad 2005-04-28 på World Wide Web:

<http://www.vejlebib.dk/Musiske/Biblioteksstyrelsen.htm>

Auraldsson, Kerstin (1984). Ett barnbibliotek växer fram. I *Tema: Barnbibliotek*. Tre uppsatser av Åke Åberg, Kerstin Auraldsson, Marie Danielsen. Uppsala: Litteratur och samhälle 1983:1/2.

Barkanowitz, Detlef (2001). Barnbibliotekarie.nu. *Biblioteksbladet* nr 1, s. 24-25.

Barkanowitz, Detlef & Törnfeldt, Maria (1999). Barnbibliotek på 2000-talet – relik eller levande kultur? *Biblioteksbladet* nr. 10, s. 26.

Barn i Bibliotek: En idéhandbok om aktiviteter och samarbetsformer (1974). Utarbetad av SÖ:s arbetsgrupp för barn- och ungdomsfrågor. Lund: Bibliotekstjänst.

Barnbokens ställning – inom biblioteksväsendet och inom barnomsorgen (1996).

Rapport från Statens Kulturråd 1996:1. Stockholm: Statens Kulturråd.

Biblioteket som upplevelsesarena (Elektronisk). Lokaliserad 2005-04-28

på World Wide Web: <http://nye.deichman.ni/Artikler/artoplevelsearena.html>

Bibliotekslagen (Elektronisk). Svensk Författningssamling 1996: 1596. Lokaliserad

2005-04-06 på World Wide Web: <http://www.notisum.se/rnp/sls/lag/19961596.HTM>

Bibliotekslokaler och nya användarmönster (2005) (Elektronisk). Lokaliserad på World Wide Web 2005-05-02. <http://www.skane.se/templates/Page.aspx?id=55620>

Blanshard, Caterine (1998). *Managing library services for children and young people: a practical handbook*. London: Library Association Publishing.

Borén, Gunilla & Limberg, Louise (1991). Att väcka läslust – något om bibliotekets kreativa roll. *Svensk Biblioteksforskning*, nr. 2, s. 34-40.

Brandt, Anna Enemark & Simonsen, Lotte Lykke (2003). Dragende, hemmelighedsfuldt og fyldt af nærvær. *Bibliotekspresen*, nr 14, s. 414-416.

Bredsdorff, Aase (1997). Af børnebibliotekernes historie. I *Fabelfabrikken: Tanker om biblioteket for børn og unge i anledning af BÖFA's 50 års jubilæum*. Red. Bruhn, Pia et al. Ballerup: Dansk BiblioteksCenter.

Buchhave, Bente (2000). Børnekulturelle forandringsrum. *Ikoner* nr 5, s. 12–14.

Børn, bøger, biblioteker: en hilsen til Aase Bredsdorff (1981). Köpenhamn: Bibliotekscentralens Forlag.

Børnebiblioteket som eksperimentarium. Ansøgning om projektmidler for folke- og skolebiblioteker 2003 (Elektronisk). Lokaliserad 2005-04-28 på World Wide Web: <http://bibl.frederikshavn.dk/virksomhed/bbeksperimentarium/ansøgning.htm>

Børnebiblioteket som eksperimentarium. Et samarbejdsprojekt mellem Frederikshavn Bibliotek og Hjørring Bibliotek 2002 (Elektronisk). Lokaliserad 2005-04-28 på World Wide Web: http://bib.frhavnskom.dk/virksomhed/bbeksperimentarium/bb_som_eksperimentarium.htm

Børnebiblioteket som eksperimentarium – et udviklingsprojekt på Frederikshavn og Hjørring Bibliotek, Projektets webbplats (Elektronisk). Lokaliserad 2005-02-14 på World Wide Web: <http://www.eksp.dk/>

Claesson, Lo, Håkansson, Elisabet & Kollberg, Ewa (2004). *Till Svensk biblioteksförningens styrelse*. (Privat kommunikation).

Convention on The Rights of the Child (1990). (Elektronisk) Lokaliserad 2005-04-06 på World Wide Web: <http://www.ohchr.org/english/law/crc.htm>

Dahlberg, Gunilla & Åsén, Gunnar (1998). Loris Malaguzzi och den pedagogiska filosofin i Reggio Emilia. I *Boken om pedagogerna*. Red. Svedberg, Lars & Zaar, Monica. Stockholm: Liber AB.

Dansk Kvindebiografisk Leksikon online. (Elektronisk) Lokaliserad 2005-04-07 på World Wide Web: <http://www.kvinfo.dk/side/173/>

De kulturpolitiska målen. (Elektronisk) Lokaliserad 2005-04-22 på World Wide Web: <http://www.kulturradet.se/index.php?realm=277>

Den 7.Himmel, Projektets webbplats (Elektronisk). Lokaliserad 2005-04-28 på World Wide Web: <http://www.7himmel.dk>

Det interaktive børnebibliotek. Ansøgning om tilskud fra Udviklingspuljen for folke- og skolebiblioteker under indsatsområdet frie forsøg 2003 (Elektronisk). Lokaliserad 2005-04-28 på World Wide Web: <http://www.aakb.dk/graphics/user/HB/projekter/Dokumenter/BSinteraktivboernebibliotek.pdf>

Det musiske børnebibliotek, Projektets webbplats (Elektronisk). Lokaliserad 2005-04-28 på World Wide Web: <http://www.vejlebib.dk/Musiske/index.htm>

Det musiske børnebibliotek, Projektbeskrivelse (Elektronisk). Lokaliserad 2005-04-28 på World Wide Web: <http://www.vejlebib.dk/Musiske/projektbeskrivelse.htm>

Det musiske børnebibliotek. Referat af Styregruppemøde den 19.juni 2002 (Elektronisk). Lokaliserad 2005-04-28 på World Wide Web: <http://www.vejlebib.dk/Musiske/Referat.htm>

Dewe, Michael (1995). *Planning and designing libraries for children and young people*, London: Library Association Publishing.

Drömbibliotek för barn blir verklighet (Elektronisk). Lokaliserad 2005-04-28 på World Wide Web: <http://www.kulturhuset.stockholm.se/default.asp?id=3712>

Elkin, Judith, Kinnell, Margaret (red.) (2000). *A place for children: Public libraries as a major force in children's reading*. London: Library Association Publishing.

Endersen, Margrethe (1977). *Visioner og virkelighed: Træk af børnebibliotekernes historie i USA og Danmark 1870-1930*. København: Danmarks Biblioteksskole.

Engdal, Britt & Skoglund, Lena (red.) (1982). *Passa upp, passa, passa vidare ---?: handbok för barnbibliotek*, Stockholm: Statens Kulturråd.

Eriksson, Anna Birgitta (1994). *Barnbibliotekets medier*. I *Barnspåret: idébok för bibliotek*. Red. Eriksson, Anna Birgitta. Lund: Bibliotekstjänst.

Fasick, Adele M. (1998). *Managing children's services in the public library*. Englewood: Libraries Unlimited Inc.

Folkebibliotekernes formål og virksomhed (Elektronisk) Lokaliserad 2005-04-22 på World Wide Web: <http://www.kum.dk/sw2545.asp>

Fredens, Kjeld (2003). *Eleverne bør have en æstetisk opdragelse. I Æstetik ja tak: en inspirationsbog om hverdagsæstetik i grundskolen*. Dansk Center for Undervisningsmiljø (DCUM).

Gardner, Howard (1994). *De sju intelligenserna*. Jönköping: Brain Books.

Gardner, Howard (1998). *Så tänker barn – och så borde skolan undervisa*. Jönköping: Brain Books.

Graah-Hagelbäck, Ofelia (2003). *Svenska barnbibliotekets utveckling – En jämförelse mellan sekelskiftet 1900 och sekelskiftet 2000*, Magisteruppsats i Biblioteks- och informationsvetenskap vid Institutionen för ABM, estetik och kulturstudier vid Uppsala Universitet, 2003:162.

Gunnarsson, Angelica (2001). *Det är ett väldigt nyfiket släkte, barnbibliotekarierna: En kvalitativ undersökning av hur 1990-talets samhällsförändringar påverkat barnbibliotekariernas arbetsuppgifter, kvalifikations- och fortbildningsbehov*. Magisteruppsats i Biblioteks- och informationsvetenskap vid Bibliotekshögskolan i Borås, 2001:27.

Halldén, Ola (1979). Jean Piaget: Kunskapens ursprung och inläring. I *Boken om pedagogerna*. Red. Naeslund, Jon. Stockholm: Liber UtbildningsFörlaget.

Hiort-Lorenzen, Marianne (1989). *I förändringens favn: om formidling af litteratur til unge, næsten voksne og børn*. Ballerup: Bibliotekscentralen.

Hissa segel och bygga vindskydd (Elektronisk). Lokaliserad 2005-04-28 på World Wide Web:

http://www.ltvastmanland.se/upload/Filarkiv/Egna_filer/Kultur/Lanbib/Hissasegel.pdf

Hissa segel och bygga vindskydd – projektet som blev en process. På barns och ungdomars villkor II (2005). Projektrapport från Regionbibliotek Stockholm.

Jonstoj, Tove, Tolgraven, Åsa (2001). *Hundra sätt att tänka: Om Reggio Emilias pedagogiska filosofi*. Stockholm: UR.

Jørgensen, Giovanna (2004). Barnperspektiv på ett barnbibliotek – att se på världen med ett barns ögon. Bilaga till *Ansökan om statsbidrag hos Kulturrådet*. Avdelningen för litteratur och bibliotek 2004-03-22.

Kabel, Steen (2004). *Den musiske rejse* (Elektronisk). Lokaliserad på World Wide Web 2005-04-29: <http://www.bibliotekspressen.dk/pdf/2004/2004-14.pdf>

Kabel, Steen (1998). *Kultur med barnet i centrum: brikker til et værdisæt for arbejdet med børn og kultur*. Köpenhamn: Kulturens børn.

Key, Ellen (1996). *Barnets århundrade: Omläst hundra år senare med introduktion och kommentarer av Ola Stafseng*. Stockholm: Informationsförlaget.

Key, Ellen (1995). *Barnets århundrade 2 – studie av Ellen Key*. Stockholm: ABF förbundet, Borgholm: Bildningsförlaget.

Kjersén Edman, Lena (2002). *Barn- och ungdomsböcker genom tiderna*. Stockholm: Natur och Kultur.

Kulturhuset - Rum för barn (Elektronisk). Lokaliserad på World Wide Web 2005-05-01: <http://www.kulturhuset.se/default.asp?id=1549>

Lindgren, Gunilla (1979). Rudolf Steiner och Waldorf-pedagogiken. I *Boken om pedagogerna*. Red. Naeslund, Jon. Stockholm: Liber UtbildningsFörlaget.

Lindström, Lars (1998). Gardner om hur vi tänker. I *Boken om pedagogerna*. Red. Svedberg, Lars & Zaar, Monica. Stockholm: Liber AB.

Lindström, Lars (2005). Gardner om hur vi tänker. I *Boken om pedagogerna*. Red. Forssell, Anna. Stockholm: Liber.

Lundgren, Ulf P (1998). Dewey och progressivismen. I *Boken om pedagogerna*. Red. Svedberg, Lars & Zaar, Monica. Stockholm: Liber AB.

Lundström, Christina (odaterad) *Mars Express 2020*, Råslätts bibliotek (privat kommunikation)

Lööf, Staffan (1997). Informationsteknik, folkbibliotek och medieutveckling. I *Barnbibliotek och informationsteknik: elektroniska medier för barn och unga på folkbibliotek*. Red. Eliasson Anette et al. Borås: Föreningen VALFRID.

Nationalencyklopedin och Nationalencyklopedins ordbok (Elektronisk). <http://www.ne.se/>

Nilsson, Sven (2005). Barn, tweens och bibliotek. *Ikoner* nr 2, 2005 s. 59.

Nilsson, Sven (2001). Framtidslandet – biblioteket mellan disciplin och karneval. I *Människan i centrum: Vänbok till Göran Gellerstam*. Lund: Lunds Universitetsbiblioteket.

Nilsson, Sven (2004). *Världen förändras i stort och smått. Men biblioteken förblir bibliotek, förblir bibliotek, förblir bibliotek* (Elektronisk). Lokaliserad på World Wide Web 2005-05-02: <http://www.norrbottenslansbibliotek.nu/Powerpoint/Lokalgruppen.ppt>.

Nordheden, Inger (1998). Arbetets pedagogik. I *Boken om pedagogerna*. Red. Svedberg, Lars & Zaar, Monica. Stockholm: Liber AB.

Olsen, Jette Ninette & Vangdrup, Stine (2004). *Fremtidens børnebibliotek*. Erhvervsrelateret projekt, 7. semester vid Danmarks Biblioteksskole.

Olsson, Lotta (2004). Kulturhuset låter sig sponsras av Åhléns. (Elektronisk) *Dagens Nyheter*, 20 december. Lokaliserad 2005-04-30 på World Wide Web: <http://www.dn.se/DNet/jsp/polopoly.jsp?d=1058&a=357336&previousRenderType=6>

Palmgren, Valfrid (1909). *Biblioteket – en ljushärd – Något om förenta staternas biblioteksförhållanden*, Uppsala: Almqvist & Wiksell: Akademiska bokförlaget.

Parmhag, Jill (1998). Montessori i vår tid. I *Boken om pedagogerna*. Red. Svedberg, Lars & Zaar, Monica. Stockholm: Liber AB.

Pressmeddelande: Drömbibliotek för barn blir verklighet (Elektronisk). Lokaliserad 2005-04-28 på World Wide Web: <http://www.kulturnaringsliv.se/docs/PRESSMBARNBIBLIotek.pdf>

Projektansökan 2020 Mars Express, *Barns och ungdomars bibliotek – en framtidsspaning* (Elektronisk). Lokaliserad 2005-04-28 på World Wide Web: <http://www.2020marsexpress.se/dokument/1/projektbeskrivning.doc>

På barns och ungdomars villkor: målsättning för folkbibliotekens barn- och ungdomsverksamhet: Svensk Biblioteksförerings rekommendationer för folkbibliotekens barn- och ungdomsverksamhet. (Elektronisk) Lokaliserad 2005-04-06 på World Wide Web: <http://www.biblioteksforeningen.org/sg/barn/rek.html>

Ryberg Wirdebo, Ulrika (1997). *Barnrummet – rum för barn?: en undersökning av svenska barnbibliotekslokaler och deras förhållande till samtida barnpedagogik ca 1900-1980*. Magisteruppsats i Biblioteks- och informationsvetenskap vid Lunds universitet. BIVILs skriftserie, 1997:13.

Rydsjö, Kerstin (1994). Barnspåret i backspegeln. I *Barnspåret: idébok för bibliotek*. Red. Eriksson, Anna Birgitta. Lund: Bibliotekstjänst.

Rydsjö, Kerstin (2001). Det osamtidiga biblioteket? Bibliotek och medier i barnperspektiv. *15:e nordiska konferensen för medie- och kommunikationsforskning*, Reykjavik. (Elektronisk). Lokaliserad 2005-02-27 på World Wide Web: <http://www.nordicom.gu.se/mr/iceland/papers/twelve/KRydsjo.doc>

Skog-Östlin, Kerstin (1979). Celestin Freinet och hans skola för folket. I *Boken om pedagogerna*. Red. Naeslund, Jon. Stockholm: Liber UtbildningsFörlaget.

Sundgren, Gunnar (2005). John Dewey – reformpedagog för vår tid? I *Boken om pedagogerna*. Red. Forssell, Anna. Stockholm: Liber AB.

Svensson, Gunnar (1993). *Barns rätt till kultur: om barn-och ungdomskulturens villkor på 90-talet*. Stockholm: Kommunförbundet.

Söderblom, Harriett (2002). *Ska vi gå till bibblan? – Stockholms stadsbiblioteks barnavdelningar under 50 år: en tillbakablick, byggd på egna och andras minnen samt på material i Stockholms stadsbiblioteks arkiv*. Stockholms stadsbiblioteks tidskriftsserie 12:2002. Stockholm: Stockholms kulturförvaltning.

The Interactive Children's Library (Elektronisk). Lokaliserad 2005-04-28 på World Wide Web: <http://www.interactivespaces.net/projects/project.php?projectId=31>

Thorhauge, Jens (2001). Overvejelser over børnebibliotekets (fortid og) fremtid. *Ikoner* 2:01 s. 19 f.

Ullander, Kerstin (1977). Barnbiblioteket – värt att satsa på. I *Barnbiblioteket – en resurs: fem inlägg om bibliotekets roll i barnkulturen*. Red. Hillman, Gerd. Lund: Bibliotekstjänst.

Unesco Public Library Manifesto (Elektronisk). Lokaliserad 2005-04-06 på World Wide Web: <http://www.unesco.org/webworld/libraries/manifestos/libraman.html>

Unesco School Library Manifesto (Elektronisk). Lokaliserad 2005-04-06 på World Wide Web:
http://www.unesco.org/webworld/libraries/manifestos/school_manifesto.html

Voronel, Igal (2003). Om tjenester for barn i nytt hovedbibliotek ved Nye Deichman. I *Håndbok i barnebibliotekarbeid – å formidle litteratur for barn*. Red: Holmefjord Astrid. Bergen: Fagboksforlaget Vigmostad & Bjørte AS.

Wallin, Karin (1996). *Reggio Emilia och de hundra språken*. Stockholm: Liber.

Wanting, Birgit & Buchhave, Bente (1996). Børnekulturen som forudsætning for og udfordring til børnebiblioteket. I *Børnebiblioteket: Voksnes indlevelse i og samarbejde med børn og unge*. Red. Wanting, Birgit. Aalborg: Biblioteksarbejdes skriftserie nr.12.

Woodhead, Martin (1997). Psychology and the cultural construction of children's needs. I *Constructing and reconstructing childhood : contemporary issues in the sociological study of childhood*. Red. James, Allison & Prout, Alan. London: Falmer Press.

Zorn, Henriette (2003). FN:s barnkonvention utgångspunkt i bibliotekens nya barnmålsättning. *Biblioteksbladet* 2003:3, s. 8.

Åberg, Åke (1984). Barnbibliotekets begynnelse. I *Tema: Barnbibliotek*. Tre uppsatser av Åke Åberg, Kerstin Auraldsson, Marie Danielsen. Uppsala: Litteratur och samhälle 1983:1/2.

Åhléns satsar på barnbibliotek (Elektronisk). 2004. Lokaliserad 2005-04-28 på World Wide Web: http://www.newsdesk.se/view_pressrelease.php?id=41869

Århus kommunes biblioteker. Det interaktive børnebibliotek (Elektronisk). Lokaliserad 2005-04-28 på World Wide Web: <http://www.aakb.dk/sw46089.asp>

Århus kommunes biblioteker. Det interaktive børnebibliotek – samarbejde (Elektronisk). Lokaliserad 2005-04-28 på World Wide Web:
<http://www.aakb.dk/sw45175.asp>

Bilaga 1

Barnbibliotekets målsättning

Utarbetad av SAB:s specialgrupp för barn- och tonårsverksamhet 1975–76

- Barnbibliotekets mål är att nå ut till alla barn.
- Barnbiblioteket ska medverka till att skapa en bättre samhällsmiljö för alla barn.
- Barnbiblioteket ska medverka till att skapa förutsättningar för en gynnsam språklig utveckling.
- Barnbiblioteket ska medverka till att skapa självständiga, kritiskt tänkande människor med ett rikt fantasi- och känsloliv.
- Barnbiblioteket ska medverka till att ge alla barn en möjlighet att söka kunskap för att förbättra sina egna och andras villkor.
- Barnbibliotekets mediautbud bör syfta till att motverka kommersialismens negativa verkningar och skapa ett alternativt utbud samt söka ändra efterfrågemönstret.
- Barnbiblioteket ska kostnadsfritt ge alla barn tillgång till och information om böcker, tidningar, tidskrifter, grammofonskivor/kassetter mm på respektive hemspråk.
- Barnbiblioteket ska aktivt söka upp de barn som av fysiska, psykiska, språkliga eller sociala skäl inte utnyttjar biblioteket.
- För att förverkliga målsättningen att nå ut till alla barn måste biblioteket aktivt söka upp och samarbeta med de institutioner, organisationer eller enskilda som arbetar med barn och sprida information om böcker, läsning och bibliotek.
- Kravet på kvalitet bör också gälla den allmänkulturella verksamheten som bör kartläggas och planeras i samarbete med andra förvaltningar och institutioner i kommunen.
- En förutsättning för att målsättningen ska kunna uppfyllas är att barnbibliotekets personal fått adekvat utbildning samt att möjlighet till fortlöpande utbildning finns.

*Källa: Engdal, Britt & Skoglund, Lena 1982.
Passa upp, passa, passa vidare ---?: handbok för barnbibliotek. s.17 f.*

Bilaga 2

På barns och ungdomars villkor

Svensk Biblioteksförnings rekommendationer för folkbibliotekens barn- och ungdomsverksamhet.

Vid alla åtgärder som rör barn, vare sig de vidtas av offentliga eller privata sociala välfärdsinstitutioner, domstolar, administrativa myndigheter eller lagstiftande organ, skall barnets bästa komma i främsta rummet. *(FN:s konvention, artikel 3, om barnets rättigheter antagen av FN:s generalförsamling den 20 november 1989)*

Alla barn och ungdomar har rätt till bibliotek. Bibliotekens insatser för barn och ungdomar utgår från FN:s konvention om barnets rättigheter och syftar till att i alla tillämpbara delar uppfylla barnkonventionen. Barnens bästa ska alltid komma i främsta rummet.

Det innebär att:

- Barnperspektivet ska vara utgångspunkten för biblioteket. Barns och ungdomars egna behov ska vara vägledande för verksamheten. De ska kunna påverka denna och de ska erbjudas möjligheter att uttrycka sig i biblioteket.
- Biblioteket ska bidra till att stärka barns och ungdomars personlighetsutveckling, liksom deras utveckling till aktiva, demokratiska samhällsmedborgare.
- Biblioteket ska vara en fristad och mötesplats för barn och ungdomar, där de möts med respekt av engagerade och kunniga vuxna. "Biblioteket ska vara ett roligt ställe där det händer saker."
- I biblioteket ska finnas ett rikt, varierat och aktuellt utbud av medier som speglar världen ur ett barn- och ungdomsperspektiv. Anpassade medier ska erbjudas barn och ungdomar som behöver det.
- Bibliotekets verksamhet, lokaler och information ska vara tillgängliga för barn och ungdomar med funktionshinder.
- Barn och ungdomar ska ges vana att använda bibliotek och redskap för att orientera sig i en svåröverskådlig och gränsöverskridande medievärld.
- Biblioteket ska erbjuda komplement och alternativ till utbudet i lokalsamhället.
- Biblioteket ska vara en del av samhällets nätverk för barn och ungdomar när det gäller språkutveckling, kulturarv, kulturupplevelser och eget skapande.
- Biblioteket ska tillsammans med föräldrar, barnhälsovård, förskola och skola lägga grunden till det livslånga lärandet och hjälpa barn och ungdomar att skapa sammanhang i tillvaron.

- Biblioteket ska stimulera till nyfikenhet och läslust. För muntligt berättande, upplevelseläsning och för barns och ungdomars eget kunskapssökande ska biblioteket vara ledande. Biblioteket ska vara aktivt och uppsökande.
- Barns och ungdomars användande av biblioteket ska inte begränsas av ekonomiska hinder.
- Biblioteket ska vara en angelägenhet för alla barn och ungdomar.

Deklarationen om barnets rättigheter antogs av FN 20 november 1989. Sverige anslöt sig till den 1990. Många kommuner har sedan dess fattat beslut som innebär att nämnder och förvaltningar på olika sätt ska arbeta i enlighet med barnkonventionen.

Rekommendationerna för folkbibliotekens barn- och ungdomsverksamhet bygger på tillämpbara artiklar i konventionstexten. De kan användas som en utgångspunkt för ett tydligare barnperspektiv när man formulerar mål för verksamheten och i utformningen av det dagliga arbetet på biblioteken.

*Källa: På barns och ungdomars villkor (Elektronisk)
Lokaliserad 2005-04-29 på World Wide Web:
<http://www.biblioteksforeningen.org/sg/barn/rek.html>*